

ΕΚΣΠΡΕΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΣΠΡΕΣ

ΕΚΣΠΡΕΣ

INΦOPMACTA

УВ

N 8

ΛΒΒΒ

УКРАЇНЬСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА

УВ-ЕКСПРЕС № 8

(Видання "Українського Вісника")

ДЕСЯТЬ ДНІВ, ЩО СКОЛИХНУЛИ ЛЬВІВ...

**КИЇВ—ЛЬВІВ
СЕРПЕНЬ 1988 РОКУ**

**ПЕРЕДРУК ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ**

НЬЮ-ЙОРК — 1989

UKRAINIAN HERALD EXPRESS
(A publication of the "Ukrainian Herald")

TEN DAYS THAT SHOOK L'VIV...

Issue No.8
Kiev—L'viv
August 1988

Editor — Vyacheslav Chornovil

Reprinted in Ukrainian
by the External Representation of the Ukrainian Helsinki Union
New York, 1989

ISBN 0-86725-002-X

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

Свіжа стаття в "Известиях" "Вызов прокурора" (№ 226 за 13 серпня 1988 року) кидає додаткове світло на події останніх тижнів в Україні взагалі і у Львові зокрема — на розгін у Києві екологічної демонстрації 26 квітня і мітингу на захист політв'язнів 24 липня, на шантаж органами КГБ і прокуратури активістів Української Гельсінської Спільки і наклепницьку кампанію проти них у охоронній пресі, на арешт голови ініціативного комітету проведення львівських мітингів інженера Івана Макара, що став першим політв'язнем української "перебудови", на погром, вчинений у Львові 4 серпня 1988 року, коли мирних людей, що прийшли поговорити про наболілі проблеми, цькували собаками, били, арештовували й тягли на неправедний суд...

Виявляється, партійно-бюрократичний апарат у змові з репресивними органами почував себе на Україні настільки певно, що вирішив приструнчити навіть центральну пресу, що спробувала кинути трохи світла на авгієві конюшні вотчини Щербицького і Ко. Потягнутий на допити "пока в качестве свидетеля" кореспондент "Известий" А. Кльова доречно закінчує статтю рядками із листа львів'янина Л. Сницарука:

"У нашому місті таких діячів поки що, як і колись, хоч тини городи. І вони не зупиняються ні перед чим, щоб тільки залишитися на поверхні біля мертвого якоря". Справді, ні перед чим, додамо від себе, навіть перед дубинками і тренованими на людях собаками...

Вважаємо, що тільки дійсна гласність, яка спирається на факти і тільки на факти, може сьогодні стати на перепоні репресивній сверблячці розтривоженого перебудовою осиною кубла недавно ще всевладної бюрократії. Тому передруковуємо з 13-го випуску "Українського Вісника" для широкого обігу підбірку "Десять днів, що сколихнули Львів...", в якій на підставі магнітофонних записів з документальною точністю висвітлено те, що дійсно відбувалося на трьох перших львівських мітингах у червні 1988 року (про подальші львівські події див. листки прес-служби УГС та наступний випуск УВ).

Редколегія

ДЕСЯТЬ ДНІВ, ЩО СКОЛИХНУЛИ ЛЬВІВ...

Десятиденка, що розпочалася 13 червня 1988 року стихійним мітингом львів'ян біля пам'ятника Іванові Франкові, ввійде світлою сторінкою в історію міста. Досі львів'яни, читаючи газети, могли хіба дивуватися, що зміни, які відбуваються в країні, чомусь називаються революційними. У ці ж дні вони своєю ініціативою підтвердили відому істину, що "революція зверху" приречена на провал, якщо її не підтримати знизу. До мітингів і демонстрацій, що перед ХІХ конференцією правлячої партії прокотилися по СРСР, своє гучне і несхоже слово долучив і Львів.

Вибух назрівав поступово. Глуха доба застою, коли на Львівщині безконтрольно господарювала, коячи злочини, партійно-бюрократична мафія, очолювана висуванцем Брежнєва Добриком, пустила глибокі зашпори в людські душі, зродила психологію страху й байдужості. Назовні спокійно прийняли львів'яни такі собі косметичні зміни в керівництві області, що нітрохи не посунули вперед вирішення гострих соціальних проблем міста — житлової, транспортної, продовольчої... Не останнє місце у списку проблем займала й національна. Жителі регіону з традиційно вищою національною свідомістю, з українським населенням села і переважно українським міста зіткнулися із зятятим небажанням адміністративно-управлінського апарату бодай зовні "українізуватися", із продовженням відвертого адміністрування в справах національної культури і науки.

Але вже масовість листів до ЦК КПРС, на підставі яких усунуто (але не віддано під суд як кримінального злочинця...) першого секретаря обкому партії Добрика, свідчила, що спокій це зовнішній. Показово, що саме у Львові зародилася українська незалежна преса, започаткована "Українським Вісником", з'явилися одні з перших на Україні неформальні клуби. Безпрецедентна за масштабами та пропагандистською розгнuzданістю наклепницька кампанія в республіканській та обласній пресі проти "Українського Вісника" викликала теж безпрецедентну контркампанію моральної і матеріальної підтримки нашого журналу та його редакторів.

Протягом останніх місяців пристрасті у Львові спалахували не раз: то на добродчинних концертах "Товари-

ства Лева", то на Шевченківських вечорах, то на дискусіях молодіжного політичного клубу. Однак каталізатором невдоволення консервативною політикою керівництва області й республіки стали антидемократичні "вибори" делегатів на конференцію КПРС, що мала вирішувати дальшу долю демократичних процесів, які розпочалися в країні.

Поштовхом до вибуху стала безглузда заборона місцевої влади проводити 13 червня в будинку культури будівельників установчі збори Товариства рідної мови імені Тараса Шевченка. Обурені люди перед замкненими воротами будинку культури зібрали майже 300 підписів під телеграмою протесту на адресу партконференції, Генсека ЦК КПРС Горбачова та "Литературной газеты" і рушили до недалекого парку, де біля пам'ятника Франкові провели мітинг, у якому взяло участь понад 1000 осіб. Там не тільки обрали раду Товариства рідної мови, але й говорили про гострі соціальні й національні проблеми і постановили 16 червня провести біля пам'ятника ще один мітинг, запросивши на нього делегатів XIX партконференції, щоб запитати, хто і як їх обирав та з яким багажем вони йдуть на конференцію.

Зрозумівши, що мітинг заборонити не вдасться, влада вирішила локалізувати його, провівши в тому таки будинку будівельників, в залі якого могло поміститися 300-500 осіб. Туди з'явилося декілька делегатів і були приведені за годину до початку організовані "представники трудящих". Але львів'яни, що зібралися біля пам'ятника Франкові (їх було щонайменше 7 тисяч), розпочали свій мітинг і зажадали, щоб делегати з'явилися до народу. Промовці обурювалися недемократичною процедурою виборів на партконференцію, появою в списку львівських делегатів партбюрократів із Києва і Москви, вимагали перевибрати частину делегатів, висловивши, зокрема, недовіря секретареві ЦК КПУ Єльченкові, першому секретареві Львівського обкому КПУ Погребнякові, начальникові львівського управління КГБ Маликові, запропонувавши замість них інші кандидатури. Серед названих були письменники Роман Іваничук та Роман Лубківський, голова "Товариства Лева" Орест Шейко, інженер Ярослав Путько. Від делегатів партконференції, що перебралися таки з клубу до парку, зажадали поставити в Москві наболілі питання: про надання державного ста-

тусу українській мові, про республіканський госпрозрахунок та самофінансування, про реорганізацію КГБ із зняттям з нього функцій політичної поліції, про доступ до архівів КГБ і реабілітацію політв'язнів часів сталінщини і брежнєвського застою та ін. Було зачитано статут створюваного демократичного фронту підтримки перебудови. Остаточний текст звернення до делегатів партконференції було вирішено затвердити на всенародному мітингові на стадіоні "Дружба" 21 червня.

Опинившись лицем до лица з народом, присутні на мітингу секретар міськкому партії Волков (делегат партконференції) та голова міськвиконком Пехота змушені були погодитися на проведення мітингу, обіцяли його озвучити. Обіцяли також об'єктивно освітити події в пресі, відповівши там на численні, нероз дуже гострі, запитання до делегатів (усі записки, що надходили з людської маси, було зачитано).

Однак, уже наступного дня влада почала вживати контрзаходів. До Львова з Києва прибув секретар ЦК КПУ Єльченко, провів партійний актив, на якому засуджували "неорганізоване зборище" біля пам'ятника Франкові, та інструктивно зустріч із львівськими журналістами і кореспондентами центральних і республіканських газет у Львові. Було вжито заходів, щоб правда про мітинг у офіційній пресі не з'явилася. 18 червня в місцевій пресі з'явилося санкціоноване особисто Єльченком коротке повідомлення про мітинг, де йшлося, що "окремі особи... робили спроби надати мітингові демагогічного відтінку, завести ділову і відверту розмову в націоналістичне русло, говорили про надумані проблеми і питання, що не мають місця ні в місті, ні в області". Були названі "відомі своїми злісними наклепницькими вигадками і нападками на нашу дійсність «видавці» самвидавського «Українського Вісника» В. Чорновіл і М. Горинь", а також члени ініціативної групи мітингу Ірина Калинець, інженери І. Макар та Я. Путько.

...Тим часом 20 червня, напередодні мітингу на стадіоні, в переповненому клубі будівельників таки відбулися раніше заборонені збори Товариства рідної мови, що перетворилися на справжню національну маніфестацію.

Того ж 20 червня в обкомі партії допізна засідав справжній штаб боротьби з народним рухом, де були

присутні також армійські, кагебістські і міліційні начальники. Переглядали таємно зняті на мітингу 16 червня кінокадри, виявляли "зачинщиків" і "активістів" серед публіки (кажуть, перший секретар обкому Погребняк сердився на погану якість зйомок: не всіх присутніх комуністів можна було виявити). Намічали круті заходи на випадок загострення становища. В передмісті Львова проходили навчання спеціальні загони для придушення заворушень.

Вранці 21 червня в поштових скриньках майже всіх мешканців Львова з'явилася віддрукована багатотисячним тиражем листівка від імені львівської міськради. В ній повідомлялося про введення в області "Тимчасових правил проведення вуличних маніфестацій, мітингів і демонстрацій". Необхідність їх пояснювалася тим, що "на мітингах і зборах... просять слова оратори, які безвідповідально вигукують лозунги скоріш емоційні, ніж розумні... деякі організатори мітингів діють самочинно... роблять спробу підмінити демократію анархією". Листівка закликала "не піддаватись на провокаційні заклики демагогів і крикунів". Існує думка, що листівка тільки підіграла інтерес львів'ян до мітингу і збільшила кількість його учасників. (Нашу оцінку "тимчасових правил..." як протиконституційного документу див. далі.)

Із великим запізненням, тільки в другій половині дня, в кіосках з'явилися газети з текстом "Тимчасових правил" та з великими наклепницькими статтями, в яких масовий народний рух виставляється як провокація декількох "екстремістів", насамперед видавців журналу "Український Вісник" В. Чорновола й М. Гориня. Стаття "Спекулюючи демократизмом і гласністю" в обласній газеті "Вільна Україна" (автори — Г. Гнатів, Л. Сухонос) побудована за витертими трафаретами застійних часів. Жодної спроби зрозуміти причини такого масового руху. Мовляв, все організував "режисер-постановник" Чорновіл з "друзями-соратниками" Горинями. А далі — копання в біографіях із спробами знайти що-небудь "компрометуюче": Чорновіл, мовляв, був суджений, розлучався, живе "за рахунок інтерв'ю, які охоче роздає західним кореспондентам" (насправді не має з того ні копійки...), з Рейганом зустрічався (ну то й що? М. С. Горбачов теж зустрічався...). А ось брати Горині 22 (!) роки тому казали про те, що кажуть зараз. А ось Ірині Калинець, що

була одним із ведучих мітингу біля пам'ятника, машину подарували... І тому подібна аргументація. Ці самі "аргументи", взяті із спільного джерела інформації, і в статті "Львовской правды" "На сбочине" (автори — Д. Домбровська та А. Лисюк), але ця остання ще й присмачена войовничим шовінізмом (просторікування про прогресивний процес асиміляції національностей, таврування "чорносотенством" вимог широкої громадськості про надання українській мові статусу державної мови та ін.).

Таке було "ідеологічне забезпечення" владою народного мітингу. А ось матеріальне: стадіон "Дружба" терміново закрили нібито на ремонт; площу перед входом на стадіон оточили міліцейськими постами, пожежними машинами, військовими установками для глушіння, оперативникам КГБ і міліції, мабуть, для хоробрості, видали по чарці горілки (бо від усіх таких, яких неважко було вирізнути з натовпу, несло хмелем)...

Але зупинити людей було неможливо. Вони йшли суцільним потоком, заповнивши по вінця велику площу перед стадіоном і прилеглі схили. За приблизними підрахунками на мітинг зібралось 40-50 тисяч львів'ян. Але з вини переляканої влади мітинг було зірвано. На стадіон людей не пустили. Озвучення не забезпечили. Делегати партконференції до людей не з'явилися. Керівники області й міста теж. Козлом відпущення перед народом виставили дрібного чиновника — голову Ленінського райвиконкому Львова Литюгу, який, озброївшись мегафоном, закликав людей розійтися з "незаконного зборища", вів себе з викликом, ніби провокуючи конфлікт народу і влади. У відповідь багатотисячна маса дружно скандувала: "Бю-ро-кра-ти!" і "Ганьба!". Однак, серйозних зіткнень не було, крім незначних ексцесів (присутні заплювали, наприклад, і легким підштовхуванням прогнали з мітингу завідуючого відділом пропаганди обкомівської газети "Львовская правда", автора наклепницьких шовіністичних статей Аліма Лисюка).

Тисячі людей, що вперше за радянські часи зібралися на такий масовий несанкціонований мітинг, бажали продовжувати його навіть в цих ненормальних умовах, хотіли збирати підписи під зверненням до партконференції (якого не виявилось...). Однак, забракло витримки та організаційного хисту деяким керівникам ініціативного комітету, що стихійно сформувався ще на мітингу 13

червня. Одні під тиском КГБ і прокуратури (усіх за кілька годин до мітингу викликали в прокуратуру й погрозували санкціями) на мітинг не з'явилися, інші розгубилися, просили людей розійтися, "знімали з себе відповідальність"... Ініціативний комітет не організував необхідної в таких випадках служби порядку, що дало можливість провокаторам шантажувати ініціаторів мітингу.

Залишившись без проводу, народ не спішив розходитися, стихійно самоорганізовувався. Частина присутніх з портретами Горбачова і гаслами з вимогою гласності і демократизації рушила через усе місто до пам'ятника Леніна. У військовій частині, яка мала розганяти демонстрацію, виникло замішання (не наважилися солдати й офіцери воювати з портретами Генсека...) — і демонстранти безперешкодно пройшли через увесь центр. Перед пам'ятником, до якого людей не підпустила щільна міліційна заслона, відбувся стихійний мітинг. Розбившись на групи, мітингували й ті, що залишилися на стадіоні. Чулися вимоги переобрати партпаратників, що самі себе послали на партконференцію, вивести із Політбюро ЦК КПРС Лигачова і Щербицького, ліквідувати КГБ, а також національні гасла...

23 червня на знаменитому Личаківському цвинтарі у Львові відбулася панахида біля братської могили жертв сталінського терору, в якій поховані сотні людей, без суду й слідства знищених чекістами у перші дні війни у червні 1941 року. Горіли десятки свічок, могила потопала у квітах. Було десь із 5 тисяч осіб, молилися також за багатомільйонні жертви штучного голоду на Україні у 1932-33 роках, за мільйони українських в'язнів, що лежать у безіменних могилах на півночі і сході Росії, за замордованих у неволі в 40-50-і роки єпископів та священників забороненої Сталіним 1946 року греко-католицької церкви, за репресованих після приєднання 1939 року Західної України українських студентів, за послані на смерть жертви брудної війни в Афганістані. Молебень відслужили священники української греко-католицької церкви Михайло Гаврилів і Петро Зеленох, що минулого року вийшли із підпілля.

...Резонанс останніх подій у Львові гучний. Місто гуде. Ширяться фантастичні чутки, серед них і вочевидь провокаційні. Щоб роз'єднати населення міста, яке згур-

тувалося проти бюрократії, розпускають вигадки, що учасники мітингів і демонстрацій нападали на росіян, вимагали депортації їх з України і т.п. Насправді ж на мітингах біля пам'ятника Франкові і на зборах Товариства рідної мови українські національні вимоги поєднувалися із вимогою забезпечення потреб усіх нацменшостей, в тому числі й російської. Після кількадечної мовчанки скоромовкою прореагувала на зірваний мітинг біля стадіону "Дружба" місцева преса. "Вільна Україна" вустами одіозного вже автора подібних публікацій Л. Сухонос позловтішалася, що ініціативна група на мітингу "здала позиції", і стала повчати, що мітинги треба проводити організовано і "культурно". (Ніби не сама влада, не пустивши людей на стадіон, не забезпечивши обіцяного озвучення, підславши провокаторів, спричинила саме такий перебіг мітингу!). А обпльований демонстрантами шовініст Алім Лисюк гірко скаржився в "Львовской правде", що на мітингу "недостойно вели себя по отношению к оппонентам, опускаясь даже до хулиганских выходов" (воно й справді плювати на людину негарно, якщо вона навіть цілком того заслуговує...). Трохи менш ортодоксальна "Ленінська молодь", пишучи 23 червня ще про мітинг біля пам'ятника Франкові і на згадуючи й словом події біля стадіону, хотіла догодити "і вашим, і нашим". В одному місці статті В. Андреевої та М. Міщенка "Мітинг" визнаються серйозні проблеми з українською мовою й культурою в республіці, а в іншому риторично вигукується "якої ще державності бракує УРСР — абсолютно рівноправній республіці Союзу РСР і повноправному члену ООН?..." Хоча автори статті в молодіжній газеті не опустилися до бульварних прийомів своїх колег із партійних газет, зате від пересмикування змісту виступів таки не втрималися. Навіть вжиті Чорноволом широко відомі слова Леніна про "обрусілих іногородців", які бувають більшими шовіністами за самих росіян, Андреева та Міщенко назвали "чорносотенними"... Не варто було також молодіжній газеті ганьбити себе захистом горезвісних статей кримінального кодексу про "агітацію і пропаганду" та "наклепи", що призвели до багатьох необґрунтованих репресій, адже питання про анулювання цих статей поставлено навіть офіційно.

...Скорочено відтворені далі магнітофонні записи двох мітингів біля пам'ятника Іванові Франкові, мітингу

біля стадіону "Дружба", установчих зборів Товариства рідної мови в клубі будівельників, як і передані нам копії листів до львівських газет дадуть повніше уявлення про описані тут події.

Хочеться вірити, що бойова декада в житті старовинного українського міста — одного з центрів української духовності — не випадковий епізод, а початок великих суспільних зрушень на Україні, що їх уже не зупинити.

Вячеслав Чорновіл

МІТИНГ БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА І. ФРАНКОВІ 13.VI.88 р. (Скорочений запис)

Перші хвилини — відкриття мітингу — не записані.

Виступає Ярослав ПУТЬКО, інженер ВО "Львіватом-енергоремонт", член КПРС.

— Роман Лубківський якось із трибуни великих зборів сказав, що дякуючи Маркіяну Шашкевичу ми говоримо з цієї трибуни українською мовою. Потім була "Русалка Дністрова", ще потім на зібрані гроші був побудований "Народний Дім", де зараз будинок офіцерів. Скоро це приміщення звільняється. Українське відділення фонду культури просило, щоб це приміщення віддали їм, тобто всьому народові!

Голоси: — Не віддати, а повернути народові!

— Але міськрада нехтує цим зверненням письменників, композиторів, творчої інтелігенції, віддають це приміщення виробничому об'єднанню "Мікроприлад". Ми в суботу зібрали 1800 підписів проти цього... "Народний Дім" — то наша пам'ять, ми повинні його зберегти. Давайте проголосуємо й підтримаємо думку, щоб передати це приміщення українському відділенню фонду культури, де могло б збиратися для роботи й "Товариство рідної мови".

Член ініціативної групи для створення Товариства інженер-конструктор КБ ВО "Кінескоп" Ігор МЕЛЬНИК зачитує складений групою проект статуту Товариства рідної мови, який приймається за основу одноголосно.

Кандидат технічних наук Роман КРИП'ЯКЕВИЧ пропонує доповнення до статуту: Товариство готує публікації в пресі з питань культури мови. Така рубрика має бути в усіх львівських газетах і в журналі "Жовтень". З часом, набувши досвіду, можна було б видавати свій друкований орган. До речі, до 1939 року у Львові виходив такий журнал, що називався "Рідна мова".

Виступає Михайло ГОРИНЬ:

— Шановне товариство! Створення у Львові "Товариства рідної мови" — один із таких шаблів, який підносить нашу самосвідомість, яка впала так, як не можна було собі уявити. Коли вже рідні наші діти відмовлялися від своєї мови, коли брати наші і сестри забували свій рід. Але ми починаємо пробуджуватися. Я підтримую те, що тут зачитано, але вважаю, що таке солідне товариство

повинно ставити серйозні цілі. Пропоную пункт про розширення сфер вживання рідної мови, як воно вже представлено навіть у пресі: Товариство буде боротися за статус української мови як державної мови Української Республіки. Без цього така самодіяльність приведе до того, що ми вже колись мали: Катерина II любила подивитися, як танцюють її козаки, але тих, які були на Хортиці, вона прибрала в певне місце... Поставивши питання статусу української мови, потрібно говорити про забезпечення сфер її застосування. Українська мова повинна бути впроваджена в усіх без винятку установах — наукових, господарських, управлінських і т. д. Завдання Товариства — запровадити українську мову в усі сфери суспільного, виробничого, наукового і культурного життя. І політичного, до речі. Було б дуже добре, наприклад, аби наше Міністерство закордонних справ України справді займалося закордонними справами, а не грало в карти... Ми повинні поставити перед управлінським апаратом, до речі, капітально русифікованим, вимогу, щоб вони підготувалися до екзаменування всього управлінського апарату на знання української мови...

Голос: — Хочеш їсти — навчися!

— Я не говорю нічого нового. У 20-і роки Петровський такі речі робив: той чиновник, котрий не знав мови, не міг займати управлінської посади. Це не дискримінаційний пункт, це — елементарна повага до того народу, яким ти керуєш і хліб якого ти їси. Минулої суботи і неділі у нас у Львові проходила нарада представників незалежних організацій, на якій обговорювалися питання національного будівництва в республіках. Вона була скликана за ініціативою "Українського Вісника" і Української Гельсінської групи, яка групується навколо "Вісника". Коли ми два дні слухали, що робиться в Прибалтиці і Закавказзі, то мені було соромно за нас, і коли ось зараз вибрані нами шановні колеги не захотіли вийти сюди і показати себе людям, то це не був добрий початок роботи Товариства. Надіюся, що в процесі праці сорочка, яка прилипла нам до спини, сорочка страху почне відставати — і ми станемо нормальними людьми...

Жіночий голос: — Таких людей треба виключити, не обирати їх!

— Всі ми добре розуміємо, що питання мови — це тільки частина загальної комплексної української проб-

леми. Якщо управлінський і господарський апарат не потребуватиме фахівців із знанням української мови, ми перетворимося в гурток аматорів. Ми повинні поставити це питання із чисто культурницького на політичний ґрунт і заявити, що і промисловість, і всі інші галузі повинні у-кра-ї-ні-зу-ва-ти-ся. Це стане одним із пунктів для підтвердження того, що записано в конституції: що ми маємо союз держав, а не союз провінцій. Ми повинні домогтися, щоб ця держава, котра називається Україною, була справжньою державою в тих умовах, які є. Ми повинні в цьому плані ще багато працювати, інші республіки ідуть далі нас.

Слово бере Ірина КАЛИНЕЦЬ:

— На одному говоренні діла не зробиш. Нас тут багато — і хай кожен задумається над тим, що конкретно він може зробити в Товаристві. Хто може скласти екзаменаційну комісію, хто запишеться в самодіяльність, хто буде їздити з лекціями. Це був статут, а тепер треба скласти програму і кожен мусить щось робити. Їхати в село і піднімати людей, іти на заводи, на фабрики, розмовляти з людьми. Розумієте? Щоб кожен, хто тут є, щось від себе сказав. Тому ми вас просимо: напишіть від свого імені, що ви можете зробити, що ви пропонуєте.

Виступає Іван МАКАР, інженер-конструктор СКТБ Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР:

— Народ, який не має історії, — то не народ. Крім питання мови, нам потрібно різко підняти питання білих плям в нашій історії. Особливо в історії нашої Західної України, починаючи з 1939 року...

Голос: — Раніше!

— ...навіть ще з 1914 року. Історія наша постійно викривлювалася, затушовувалися дійсні взаємовідносини між нашим і російським народом, починаючи з 1914 року... Треба чітко собі уявити, що то були за виступи у 1944-1952 роках. Щоб нас не обзивали бандитами і бандерівцями, коли ми ідемо десь за межі нашої України. Нам потрібно уявити, що то був рух проти сталінізму, то були єдині, перші і організовані виступи проти сталінізму. Треба знати, що сталінізм і фашизм — то речі ідентичні. Нам треба ставити пам'ятники тим, які загинули в боротьбі з сталінізмом.

На імпровізованій трибуні ПРОЦЮК Віталій Пилипо-

вич, член КПРС з 1959 року, працює в СКБ по автотранспорту та автотранспортних засобах:

— ВКП(б) наголошувала з 1919 року, щоб в усіх установах розмовляли українською мовою, і Ленін за те був. Щоб ті, які не знають мови, навчилися її. Це не нове, подивіться двохтомник "Ленін про Україну". Тільки ж тепер не виконують тих постанов, а ми мовчимо. Прекрасно вже те, що ми зібралися, що ми любимо свою мову. Я прочитаю вам вірш Расула Гамзатова:

Хай іншим інша мова гоїть рани,
Я буду тільки рідною співать,
І якщо завтра в нас її не стане,
То я сьогодні ладен смерть прийнять... і т. д.

... Далі Процюк читає власні патріотичні вірші, цитує Лесю Українку ("Слово, моя ти єдина зброя..."). Далі говорить:

— Ми вміємо поважати інших людей, наш народ завжди був таким. Он стоїть церква Вірменська, хіба вона нам була завадою? Хай кожен народ має свої школи на нашій землі, ми ніколи не будемо проти цього. Наш народ добрий і ввічливий, а нас тиснуть, навіть мову у нас хочуть забрати. Недавно в "Ленінській молоді" були відповіді Віталія Коротича під заголовком "Я себе не уявляю без України". Я йому написав листа, відповіді на який не одержав. Я йому написав, що я себе не уявляю не тільки без України як території, а й без її історії, культури, без її мови. Хто я такий без свого народу? А без мови народу немає. Якщо ми її загубимо — ми ніщо. Уявіть собі, що наша республіка має і територію, і конституцію, а мови не має. Це ж глум, глум!..

Виступає Василь РЕПЕТИЛО:

— Дехто пробує говорити, що наше товариство антиросійське. Це неправда. Російській мові на Україні нічого не загрожує. Тим більше, не загрожує їй нічого в Росії і взагалі в Радянському Союзі. Але ми хочемо, щоб і українська мова жила у віках, щоб наші внуки і правнуки говорили нею. На Україні склалася така парадоксальна ситуація: через комуністичні ідеали наша нація наклала головами незліченної кількості своїх найкращих синів і доньок, а в комунізмі не опиниться, ще по дорозі, в соціалізмі, зникне. Бо як зникне мова, то зникне й нація. І

вийде так, що нації, які зараз ще при феодалізмі живуть, будуть собі функціонувати, а ми по дорозі зникнемо. Хочу сказати, що передова частина російської, польської, єврейської інтелігенції, яка проживає у Львові, підтримує нас. Але ми повинні пам'ятати, що у кожній з цих націй є й непередова частина, з якою ми повинні вести боротьбу. Не з російським чи польським народами, а з відрижками великодержавного шовінізму, який, на жаль, ще проявляється і живить собою рецидиви буржуазного націоналізму. Та й взагалі дивно, що вже скільки років існує соціалізм, а все ще існує буржуазний націоналізм. Я вважаю, що ніякого буржуазного націоналізму взагалі не існує. Ми є просто українські патріоти-інтернаціоналісти... Ми повинні добиватися більшості українських шкіл на Україні, де у великих містах залишилося декілька українських шкіл. Так само колись такої перспективи ніхто не уявляв. І якщо ми собі цього не уявимо, то де гарантія, що через якихось 50 років у Львові не залишиться одна українська школа. Ми хочемо, щоб нас вірно зрозуміли, що ми хочемо створити Товариство рідної мови у Львові не в ущерб російській, польській чи єврейській громаді.

...Приймається ухвала установчих зборів про затвердження статуту Товариства рідної мови ім. Тараса Шевченка та затверджується рада Товариства в складі 13 осіб. Інженер Ярослав ПУТЬКО оголошує:

— Наступні збори Товариства відбудуться в наступний понеділок в будинку культури будівельників. (Репліка: "Може, під будинком..."). Якщо станеться так, як сьогодні, то переходимо сюди. (Голоси: "Правильно! Правильно!"). На тих зборах у понеділок ми обговоримо разом і доповнимо цей список.

...Хоч офіційна частина зборів закінчилася, мітинг продовжується, люди розходяться не хочуть.

Слова просить Марія БАБІЙ, геолог:

— Я хочу звернути увагу загалу на тяжку, просто катастрофічну справу в східних областях України. Ви всі про це прекрасно знаєте. (Репліка: "Її вже нема, тієї України"). Ні, але це ж є наша земля, це є Україна. І не можна її випускати з нашого поля зору. Саме нашого, західних українців. Ще 1913 року великий вчений ХХ ст. Володимир Іванович Вернадський називав Галичину "українським П'ємонтом". Давайте ж не кидати цієї назви, па-

м'ятати про це. І нести мову нашу туди. Я не знаю, чи тут є філологи, але найкраще, що могли б зробити — це агітувати наших філологів, випускників нашого університету, нести наше слово і культуру на схід. Там немає кому її нести. Там навіть на українській філології читають лекції російською мовою. Отаке там робиться.

...Було повідомлено, що на зібрані біля БК будівельників гроші відправлено колективну телеграму протесту в зв'язку із заборонаю проведення в БК установчих зборів Товариства. Витрачено 18 крб. 35 коп. Решта грошей передано в фонд Товариства. Телеграму послано на адреси М. С. Горбачова, XIX партконференції та газети "Літературна Україна".

Назар НОВОСАД, працівник дослідного заводу політехнічного інституту:

— Я вважаю, що потрібно чітко розрізняти, що таке шовінізм, що таке націоналізм, що таке національний патріотизм і що таке інтернаціоналізм — і йти від національного патріотизму до інтернаціонального, а не брати якийсь голий інтернаціоналізм. Я зараз заспіваю пісню на слова Василя Симоненка "Веселий похорон". Цей вірш був написаний в 60-і роки, коли, якщо порівняти з теперішнім часом, також своєрідна перебудова відбувалася. Тому цей вірш актуальний і сьогодні.

(Виконує в супроводі гітари цю пісню, а також пісню львів'янина Андрія Панчишина "Про суспільно-корисний сон". Потім пропонує послухати пісню, "яку співала тут у Львові лауреат Шевченківської премії Ніна Матвієнко". Заспіває "У полі калина, у полі червона"). Всі підхоплюють пісню зі слів:

О роду наш красний,
Роду наш прекрасний,
Не цураймося,
Признаваймося,
Бо багатько нас є...

Слово бере студентка I курсу фізичного факультету Львівського університету Наталя ДІДЧУК:

— Я називаю вас всіх своїми братами за те, що ви стали за нашу мову, за нашу культуру, за те, щоб у кожному домі, в кожній родині мати могла співати дитині рідною мовою наші прекрасні колискові. Я хочу, щоб ви підняли

свій голос за те, щоб нашу українську мадонну більше ніколи не називали чорною, як називають її після Чорнобиля, після пробитих сердець наших хлопців у Афганістані. Браття! Давайте цим хорошим починанням увіковичному пам'яг' наших батьків, які загинули в епоху сталінізму, наших дідів, яких забрала війна, наших прадідів, яких також забирала війни. Не губімо свого коріння, пам'ятаймо, що ми — українці, гордімося цим ім'ям...

Закінчуючи, Наталя Дідчук читає аматорський вірш, що завершується рядками:

Та лиш тоді, коли весь світ почує
Величний гомін українських слів,
І вистоїть народ, і все ж діждеться
Щасливих в колі друзів творчих днів.

Говорить молодий архітектор Юрій ВОЛОЩАК:

— Сьогодні я зустрів у місті дівчат із Польщі, розповів їм, як "Товариство Лева" опікується могилами польських діячів культури на Личаківському цвинтарі у Львові. Попросив, щоб вони так само відносилися до могил відомих діячів української культури в Кракові чи Перемишлі, які зараз занедбані. І вони це зрозуміли, як і мою українську мову. Але буває й інакше. Коли я був у Кракові, під час дружньої вечері з польською молоддю раптом один хлопець сказав: "Дуже вона позірна, ця польсько-радянська дружба. Правдивою вона буде тоді, коли Львів стане польським". Мені не лишалося нічого іншого, як виплеснути йому в лице шампанське... Любімо одні одних, доброзичливо ставмося до всіх, будьмо за давнім українським звичаєм гостинними, але не забуваймо про свою гідність. Тільки тоді нас будуть поважати всюди, в цілому світі. Нам треба реагувати кожен раз, коли чуємо на вулиці, в трамваї, часом навіть по радіо оцей суржик або зневагу до нашої мови. Часом відчувається боязливе ставлення до рідного слова. Ось з'їхалися до Львова до училища дівчата. Навіть із зовнішності видно, що одна десь із Полтавщини, друга — бойкиня, третя — лемкиня. А розмовляють між собою... російською мовою. Зверніться до них рідною мовою, зверніть їм увагу. Адже щодня ми втрачаємо як українців тисячі своїх співвітчизників. А свята повернення бувають рідко. А треба, щоб вони були частіше. Згадаймо видатного

поета Леоніда Кисельова, що майже все життя писав російською мовою, поки до нього прийшло самоусвідомлення, відчуття того, що він українець. Бо важко вростати в своє, вертатися до свого, коли коріння підрубано ще в дитинстві. Хочу прочитати вірш поета може не дуже сильного, але людини, яка зрозуміла своє місце у все-світі. Мабуть, йому допомогла в цьому чорнобильська трагедія. Це Володимир Шовкошитий з-під Чорнобиля, прийнятий цього року до Спілки письменників:

(Вірш наводимо скорочено)

Я — українець до седьмых колен,
Мой прадед шёлком шит на Сечи,
И ни чужбина, ни турецкий плен
Его козацкой не лишила речи.

.....
Я растерял, как воду из горсти,
Тот клад, что сохранил в неволе прадед.
Не знаю языка, сказать по правде.
Простите, сыновья! И дочь, простите!

Прости мене, мій прадіду-козаче.
Прости мене, мій споконвічний краю,
За те, що на російській мові плачу,
За те, що мови рідної не знаю.

Далі Ю. Волощак висловлює жаль, що на установчі збори Товариства рідної мови прийшло менше людей, ніж можна було сподіватися, що не з'явилися ті, хто відає у Львові культурою, називає прізвища Суховія, Зозуляка, Алаєвої. Шкодує, що мітинг не озвучений. Пропонує пошанувати великого Каменяра, біля пам'ятника якому відбувається це зібрання і коли мітинг вже закінчуватиметься, заспівати разом "Вічний революціонер".

Один за одним на імпровізовану трибуну — крило пам'ятника Франкові — піднімається кілька осіб, що читають вірші про мову Сидора Воробкевича, Івана Гнатюка, Богдана Стельмаха, Володимира Сосюри, уривок з поеми Тараса Шевченка "І мертвим і живим...". Декламують вірш Вільяма Лігостова "Я українець", де є рядки:

Мене на палі гузном настромили,
З живого паси дерли залюбки,

Морили голодом, бандерівцем дражнили
Та дражнять ще, трапляється таки...

Я не жебрак на перехрестях часу,
Не пил з чийхось підшов,
Я світові явив Тараса
І вже із ним в безсмертя увійшов.

Хтось із присутніх кидає репліку, що мова не може і не повинна існувати без віри в Бога. Чути голоси заперечення. Відповідає Іван Макар: — Чи повинна бути мова без віри, чи ні — це інша справа. Але свобода віри повинна бути обов'язковою — і свобода української греко-католицької церкви, як і української православної церкви.

Виступає Галина ІВАНИЦЬКА, інженер-технолог КБ заводу "Кінескоп", ветеран праці:

— Я жила при Польщі, вчилася в школі. І мені як українці вчителька говорила: "Ти, свине з останнього ряду, сиди тихо". Але то було за Польщі. А потім, коли я вчилася в політехнічному інституті, це було вже у 1955 році, літній викладач молекулярної фізики попросив дозволу читати лекції українською мовою, бо він погано знає російську. Як староста групи я відповіла: "Читайте українською. Як хтось що-небудь не зрозуміє, то можна додатково пояснити". До мене повернувся один із студентів і сказав: "Фашистка!". Я подумала: молодий, нерозумний, ще прозріє. Пішла я після вузу працювати інженером, була керівником, виховувала молодих спеціалістів. Добре знаючи три мови, жодної не ігнорувала, але користувалася здебільшого рідною українською. А був у нас начальником Бобков Віктор Васильович. Якось, зустрівши в коридорі, запитую його: "Коли ви будете у себе в кабінеті, мені довідку треба взяти". А він мені на те: "Вы что, не умеете человеческим языком говорить?" (Серед присутніх вигук обурення). Ну, я вже тут, як Одарка Карасева, взялася в боки та до нього: "До каких пор украинский язык будет не человеческим? Может, и 50-миллионный народ — не народ в вашем понимании? Вы не можете быть начальником, так как не можете проводить в жизнь интернациональную политику Ленина. Вам не быть начальником". Як у воду дивилася: змінилися часи — і цього дуба зняли. (Сміх). Лише людина високої культури може керувати колективом, правильно про-

водити в життя національну політику. Бо що таке націоналізм? Ось була в нашій заводській газеті стаття "Щоб квітла рідна мова", то одна наша співробітниця, прочитавши, сказала: "От такой статьи пахнет буржуазным национализмом". А сама вона українка, Савченко, тільки вийшла заміж за росіянина і стала Філлістовою, працює у нас 20 років, комуністка. Думала я, що те клеймо "націоналізму", приліплене нашому народові, щезло із Сталіним. А воно не здохло, живе донині. Показала я ту статтю всьому колективу, парторгу. Кажуть: "Нічого поганого в ній не бачимо". А те охвістя одразу в партком майнуло й такої бучі наробило. Ми знаємо, яка система виховала таких виродків, бо інакше їх не назвати. Я хочу тут звернутися насамперед до всіх матерів, бо тільки мами найкраще вміють виховати любов до своєї мови у своїй рідній сім'ї. Інакше не можна прищепити любов до мови, до нашого фольклору, до нашої культури, до нашої книжки, до всього, що рідне, що близьке, що найкраще для нас. А люблячи своє, ми зуміємо пошанувати і чуже. Я тоді спитала нашу Наталку, якій так запахло націоналізмом від статті про мову: "Чи ти розумієш, що таке націоналізм?" Вона так і не зуміла сказати. І я їй пояснила, що то є "Дойчланд, Дойчланд юбер аллес" — моє найкраще, а все інше можна перетоптати чи переорати танками. Були Гітлер і Сталін — одна така система і друга. А зараз же ми відновлюємо нормальне життя народу...

Закінчує Г. Іваницька читанням вірша Симоненка "Виший, моя кохана":

...Так, щоб і даль солов'їна,
О дівчина біля села,
Так, щоб моя Україна
Вся біля серця була.

...На цьому запис мітингу обривається. Було ще кілька виступів, в одному з яких зауважено, що в опублікованому списку делегатів на партконференцію немає представників культури — письменників, художників, поетів, які могли б поклопотатися про українську мову і культуру. Виникла підтримана всіма думка зібратися знову 16 червня тут же і запросити делегатів на партконференцію.

МІТИНГ БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ФРАНКОВІ У ЛЬВОВІ
16. VI. 88 р.
(Скорочений запис)

Мітинг відкриває член ініціативної групи Іван МАКАР, інженер конструкторського бюро інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР.

— Ініціатива зустрітися із делегатами на партконференції від Львівщини виникла тому, що всі ми знаємо, як обиралися делегати. Фактично, вони не обиралися, а призначалися, як і раніше. Делегати партконференції повинні представляти не тільки партію, а весь народ, його інтереси. А вони й партії не представляють, бо як вам відомо від товаришів комуністів, не всі комуністи їх обирали і обговорювали кандидатури. Тому нам треба тут послухати делегатів, з чим вони йдуть на конференцію, чи будуть вони виражати те, що нам всім наболіло за сталінські часи і за роки застою, чи будуть вони там, на партконференції, захищати народ.

Член ініціативної групи Ірина КАЛИНЕЦЬ інформує, що ряд делегатів погодилися зустрітися з громадськістю, але в клубі будівельників, де всього пару сотень місць. Оскільки біля пам'ятника зібралось уже декілька тисяч людей, вона пропонує послати в клуб будівельників делегацію з десяти осіб і запросити делегатів партконференції до пам'ятника. Закликає ставитися до делегатів з належною шаною, а тим часом продовжувати мітинг.

Іван МАКАР інформує про бюрократичні перепони на шляху організації мітингу. Не вдалося добитися навіть належного озвучування, доведеться користуватися портативними підсилувачами. Далі говорить:

— Ми думаємо, що нам всім треба утворити фронт, який би міг протистояти силам бюрократичного застою. І просьба, щоб не було провокацій, різних викриків тощо. Треба так зробити, щоб наш мітинг не виглядав антиурядовим чи "націоналістичним", як то люблять приписувати нашому народові. Наш мітинг інтернаціональний, він повинен затвердити листи до партконференції, він підтримує партконференцію, він підтримує політику партії на сучасному етапі.

Слова просить Віталій ПРОЦЮК, член КПРС з 29-річним

стажем, працює в СКБ по автотранспорту.

— Ні я, ні моя партійна організація не бачила людей, обраних на партконференцію. Ми не знаємо, вони за перебудову чи проти неї. Ми не повинні пустити на партконференцію людей, які гальмують розвиток нашої країни, які не давали нам жити по-людськи, бо вони й зараз живуть старими методами. Доказ цього — заборона зібратися 13.VI в приміщенні клубу будівельників для організації Товариства рідної мови, що спричинило минулий і цей мітинг. На конференцію треба обрати гідних людей.

Далі виступаючий пропонує внести в резолюцію мітингу вимогу, щоб на могилі Леніна-мавзолеї не топталися ногами. Там повинні стояти тільки квіти, а керівники можуть поміститися на розбірній трибуні поруч. Він писав про це у "Правду", але відповіді не дістав.

Виступає член ініціативної групи Ігор ДЕРКАЧ, інженер фізико-механічного інституту АН УРСР:

— В списку делегатів на партконференцію є прізвище Єльченка Юрія Никифоровича, секретаря ЦК КПУ. Вважаю, що він не може представляти львівську парторганізацію на партконференції. Тов. Єльченко знаходиться в керівних органах близько 30 років, а зараз очолює в республіці ідеологію. А що він зробив для перебудови, хоча б для вирішення такого простого питання, як відновлення державного статусу української мови, включення цього в Конституцію УРСР? (Тривалі оплески). У списку є такий делегат, як Колесников Владислав Григорович, міністр електронної промисловості СРСР. (Сміх). Яке він має відношення до львівської парторганізації? Чому б його не обрати від своєї організації — від того ж міністерства електронної промисловості? Яке він має відношення до львівських проблем? Ми не можемо довіряти йому, навіть якщо він непогана людина. У списку стоїть Малик Станіслав Іванович, начальника управління КГБ Львівської обл. (Шум, якісь вигуки). В часи брежнєвського застою КГБ Львівської області проводило безпідставні репресії проти тих людей, що висловлювали прогресивні погляди. Я маю на увазі Ігоря Калинця, Вячеслава Чорновола, Михайла Гориня та інших прогресивних діячів. Тому я виявляю йому недовіря (тривалі оплески, вигуки "Браво!"), вважаю, що він недостойний представляти обласну парторганізацію на XIX партконференції. Далі —

Погребняк Яків Петрович — перший секретар обкому партії. В часи застою Погребняк був секретарем ЦК КП України. Як і Єльченко, він сприяв процесові русифікації України. Я висловлюю йому недовір'я. (Тривалі оплески). Я пропоную замінити тих товаришів, а якщо цього не зроблять, то бодай доповнити цей список іменами відомого письменника Романа Іваничука, голови Львівського відділення СПУ Романа Лубківського, голови "Товариства Лева" Ореста Шейки. (Всі три пропозиції підтримані тривалими оплесками.)

Іван МАКАР пропонує, "щоб були висловлені всі думки", виступити представникам влади — міськкому чи обкому партії, міськвиконкому, поки підійдуть делегати партконференції. (Голоси: "Пора! Пора!"). Оскільки ніхто не відгукується, І. Макар зачитує записку, що надійшла до нього: "Шановне віче! Чи відомо присутнім, що днями прийняте остаточне рішення про те, що пам'ятник Т. Шевченкові має стояти на площі Галицькій? Хто був автором рішення і чому воно знову вольове? Доки такі питання буде вирішувати не громада, а чиновник чи купка митців?" — і пропонує включити це питання у резолюцію зборів.

Головуючий надає слово Вячеславу ЧОРНОВОЛУ, "борцеві за перебудову від 60-х років до наших днів, головному редакторові журналу «Український Вісник», який, на жаль, ми всі не маємо можливості читати":

— Кілька днів тому в одній поважній організації було названо мітинг, який відбувся тут у понеділок, зборищем екстремістів. Це той мітинг, який відбувся в зв'язку з безглуздим вчинком влади, яка не дала нам приміщення. Можливо, й сьогоднішній наш мітинг буде названий мітингом екстремістів. І причиною для цього стане те, що перед вами виступаю я. Тому що владі дуже вигідно називати нас так, і вона це вже неодноразово робила. Пригадайте, яка безглузда, нестримна кампанія проти нашого незалежного журналу була піднята в Львівській і республіканській пресі, на радіо і телебаченні, на тих всяких зібраннях, де вимагали викинути нас за межі Батьківщини. Але нічого "екстремістського" я зараз не скажу, а говоритиму про речі, про які вже давно відкрито говорять в інших республіках, в тих місцях, куди перебудова вже дійшла, бо до нашої України і до нашої області вона ще тільки-тільки наближається. (Оплески). Мені ду-

же багато хочеться сказати перед таким великим зібранням народу, але змушений зосередити вашу увагу тільки на двох основних моментах. Насамперед звертаю вашу увагу на той факт, що нашу подальшу долю буде вирішувати конференція, яка представляє партію, до якої більшість із нас не належить. Уже по всьому Радянському Союзу все голосніше звучить гасло "Вся влада Радам!". (Оплески). Мова йде про Ради не келійним способом вибрані, не з призначеними депутатами, а про Ради, вибрані демократичним шляхом. Щоб ми не голосували, а дійсно вибирали. Щоб це були представники цілого народу, а не партійні висуванці. Політика партії, навіть найправильніша, формується десь поза нами. Партія може давати тільки якісь ідейні напрямні, але не повинна на практиці вирішувати радикальні питання нашого життя. А зараз йдеться якраз про те, бути чи не бути демократії в нашій країні, бути чи не бути українській радянській соціалістичній державності, якої ми сьогодні не маємо! (Тривалі овації, схвальні вигуки). В резолюції нашого мітингу, де будуть накази делегатам партконференції, повинен бути такий пункт: створення альтернативних громадських організацій з правом висування кандидатів у депутати Рад. Вони вже формуються. Ось ми зараз на основі Української Гельсінської Групи, що пройшла десятилітнє випробування, пройшла крізь тюрми й табори, але не зломилася, створюємо Українську Гельсінську Федерацію (оплески) із громадським керівним ядром і обласними організаціями, із правом звертатися до керівних органів, із правом висувати своїх кандидатів у депутати Рад. (Тривалі оплески). Друге — про делегатів на партконференцію. Кілька днів тому в "Известиях" був огляд листів, який теж показує, що ми тут зовсім не екстремисти, бо такі мітинги, виявляється, проходять по всьому Радянському Союзу. Люди обурені, що десь за нашими спинами хочуть вирішити наші найболючіші питання. Звичайно, якщо Політбюро ЦК КПРС матиме одну-єдину цільну платформу на партконференції, то всі делегати, якими б реакціонерами вони не були, як покірний отара проголосують "за". Але уявіть собі таку ситуацію, що в Політбюро утворилося дві фракції, що цілком можливо. Допустимо, фракція Горбачова, яку ми підтримуємо, і фракція Лігачова, яку ми не підтримуємо. (Оплески). Я не сумніваюся, що 90 відсотків львівської делегації, яку ми нібито поси-

лаємо, проголосує за Лігачова. Не сумніваюся. За Лігачова проголосує генерал Малик, бо в нього немає іншого виходу. Тому що генерал Малик представляє ту організацію, яка засувала нам кляп у рот на протязі багатьох років. Хай не сам він особисто тим займався, бо не він очолював тоді львівське управління. Але десь же він здобував тоді львівське управління. Але десь же він здобував в іншому місці сан генерала у ті роки. Тут є Ігор Калинець. Запитайте, за що він був засуджений на 9 років ув'язнення і заслання. За вірші! Це божевілья — судити за такі вірші! Зрештою, всі ми були в'язнями такого самого гатунку. А хіба тільки ув'язнення? Подивіться на нашу пресу тих років: чи була там хоч одна свіжа думка? Судові репресії — це була тільки верхівка, а згадаймо ще й позасудові. І за всім цим стоїть організація, яку у нас очолює генерал Малик. Якщо генерал Малик скаже, що він повиганяє з свого управління всіх тих, хто були винні в тих репресіях (ми вже не вимагаємо їм суду), і якщо тотальне стеження і мордобой, до яких вони зараз вдаються, припиняться... До речі, один із організаторів першого мітингу Гринів був наступного дня побитий. Були такі ж випадки і щодо редколегії нашого журналу. Я не думаю, що це діє якась шовіністична організація. Все це йде звідти... Так от, якщо генерал Малик скаже, що такі речі припиняться, що інспіровані КГБ безглузді кампанії в пресі припиняться, якщо тотальне стеження за радянськими громадянами припиняться, тільки тоді ми підтримаємо його кандидатуру на партконференцію. (Оплески). Ми хотіли б, щоб перший секретар Львівського обкому партії Погребняк сказав, що він за два чи скільки він у нас тут років (Голос: "Півтора") зробив у душі перебудови (Голос: "І за що нагороджений орденом"). Хай він скаже, наприклад, скільки Львівський м'ясокомбінат виробляє м'яса, а скільки його лишається нам, чи зменшилися черги в наших магазинах, чи сталися якісь зміни в галузі культури... Які ж все-таки покращення, що перебудувалося в нашій області?.. Та ще якщо секретар Львівського обкому пояснить, що він робив у 60-70-і роки, коли був у складі ЦК КПУ і секретарем ЦК (оплески), то ми може й підтримаємо його кандидатуру... Якщо секретар ЦК КПУ Єльченко, колишній секретар Київського міськкому КПУ, який довів Київ до стагнації, до повної русифікації, скаже нам, як він оцінює своє минуле, як він перебуду-

вався, що збирається далі робити на своєму відповідальному посту і чи взагалі вважає, що можна налити нове вино у старі діряві міхи, то ми підтримаємо цього товариша... Між іншим, товариш Єльченко уже дещо демократизувався. Він, наприклад, сказав, що ми на Україні маємо велику демократію, бо як хочемо, то вчимо рідну мову, якій належить бути державною мовою республіки, а хочемо, то й не вчимо. (Сміх). А Російська Федерація такої демократії ще не має, там російську мову всім обов'язково вчити. (Сміх, оплески). То якщо секретар ЦК КПУ Єльченко скаже нам, що він відмовляється від такої химерної демократії, то ми підтримаємо його кандидатуру. Серед делегатів на партконференцію є люди, які не винні в тому, що їх, так би мовити, "підверстали" під апарат. В "Ізвестиях" слушно писалося, що партійно-чиновницький апарат, платні функціонери обирають на конференцію самі себе, а щоб воно мало демократичний вигляд, ставлять поруч себе трактористів і трактористок, слюсарів і мулярів. Всі вони гарні трудівники, але зовсім не політичні діячі. Це видно й по звітах в обласній пресі делегатів майбутньої конференції. Читав я там, наприклад, виступ глазувальниці із кондитерської фабрики. Та там же ні одної свіжої думки! Вона пропонує замінити якусь машину на фабриці, бо на старій погано працювати. (Сміх). Люди добрі, вирішується доля країни, доля абсолютно всього нашого буття, чи по тюрмах нам гнити, чи й далі буде економічна стагнація, чи заживемо ми через кілька років краще, якщо будуть здійснені реформи, що намічаються... А нам розказують, що треба чан якийсь новий на фабриці поставити. (Сміх, пожвавлення). Тут ішла мова про альтернативних кандидатів в делегати конференції, які цілком можна підтримати. Це ганьба, що від творчої інтелігенції, від тих, що все-таки найпершими, хоч дуже несміливо, але найпершими офіційно заговорили в Львові про перебудову і наші проблеми, нікого не обрали. Це ганьба, що в списку делегатів послідовно не дотримано навіть національного принципу. Ми все ж таки область українська, переважна більшість населення українське. А подивіться на список під цим кутом зору, і побачите, що навіть цей момент не продумали. А хто ж буде захищати інтереси української культури, українсь-

кої мови? Росіяни і обрусілі інородці?* Я нічого не маю проти росіян. Ми з ними повинні жити дружно, шукати якісь точки дотику, любити одне одного. Але ж дозвольте, ми ж живемо все-таки на Україні! (Тривалі оплески). Я думаю, що ми повинні наказати делегатам партконференції, щоб національне питання було там поставлене на всю вагу, на всю широту, яку воно має. Бо сьогодні всі ті ж зрушення, які відбуваються в країні, якраз цього питання не торкнулися. Абсолютно! Повний застій! Сталінська національна політика продовжується, тільки без таких жорстоких репресій. Думаю, що на цих питаннях делегати конференції повинні зацентувати свою увагу. (Тривалі оплески).

Іван МАКАР:

— Тут поступила записка, це, мабуть, до Вячеслава Чорновола: "Народ ніколи не вірив у нападки проти вас". Отака записка. Можемо її підтримати, а можемо й ні, як хто хоче. (Голоси: "Підтримуємо". Оплески).

Виступає вчитель Ярослав ГАЙДА. Говорить про недосконалість виборної системи в умовах однопартійності, коли преса і всі агітаційні засоби монополізовані. На противагу офіційній пропаганді, яка розхвалює своїх кандидатів, пропонує організувати "збирання негативної інформації на виборних діячів". Потім каже, що є категорія борців за справедливість, яких недолюблює не тільки влада, але й у трудових колективах, бо з ними неспокійно, докучають перевірки. Тому пропонує створити "товариство пригноблених, тих, кого ганяють". (Веселе пожвавлення, сміх). Пропонує також обговорити, як боротися з тим, хто піднімає ціни на камери зберігання...

Ярослав ПУТЬКО, інженер-технолог ВО "Львіватом-енергоремонт":

— Представників від радянських, партійних органів тут поки що немає. Чому не виступають секретарі парткомів, райкомів, секретарі обкому партії? Ми чекаємо їх, а вони чекають в будинку культури будівельників. А хіба ми могли б там поміститися? Вони бояться, вас бояться! Я — комуніст (оплески). Я — комуніст, але я за перебудову, я з Горбачовим. (Сміх, овації). Революція 17-го року сталася для вас, для нас, для всього народу, а не для

---

* Мались на увазі слова Леніна: "Відомо, що обрусілі інородці завжди пересольють щодо істинно руського настрою" — т. 45, с. 343.

них. У перші роки після революції народ великі надії мав на неї. У нас на Україні був період українізації. Директори, керівники підприємств повинні були знати українську мову, щоб працювати з народом. (Оплески). Ленін особливу увагу надавав національному питанню на Україні. І сьогодні, я вважаю, шлях до інтернаціоналізму тільки через національне усвідомлення. Не знаючи свого, своєї культури, своєї мови, ми не можемо цінувати і знати надбання інших народів. (Оплески). Нам пришивали і сьогодні пришивають ярлик націоналізму. А звідки він взявся той націоналізм? Що таке націоналізм?? Це — дитя гноблення! Тільки там, де є гноблення, там є націоналізм. (Оплески). А нам ярлики пришивають! Я ще за життя Брежнєва відкрито, при людях, говорив, що він компрометує нашу соціалістичну систему, наші ідеали перед всім світом. (Оплески). Оточивши себе своїм оточенням, він обдурював народ. Нас тероризували, залакували. Ми й сьогодні боїмося. Не бійтеся! Ми — не раби! Відчуйте себе вільними. (Оплески).

Далі Я. Путько читає строфу із вірша Дмитра Павличка, присвяченого Франкові, а також повторює пропозицію, висловлену ним ще на попередньому мітингу, про передачу колишнього Народного Дому, побудованого на кошти наших прадідів, Фондові культури (зараз там будинок офіцерів).

Ірина КАЛИНЕЦЬ повідомляє, що першим з делегатів погодився прийти на мітинг до пам'ятника академік Юхновський. (Оплески). Просить дати можливість делегатам підійти і гарно їх зустріти. Присутні вирішують, щоб збори й далі вели Ірина Калинець та Іван Макар, а не голова міськради Пехота, який висловив таке бажання.

Першому з делегатів слово надається академікові АН УРСР, заступникові голови Західного наукового центру АН УРСР І. Р. ЮХНОВСЬКОМУ:

— Я так зрозумів, що мав би сказати свою програму, своє кредо як делегат конференції. (Голоси: "Правильно!"). Вважаю, що міг би виступити там з чотирьох чи п'яти пунктів. Але насамперед вважаю, що конференція мала б чітко спитати членів Політбюро, наскільки вони підтримують курс на перебудову, курс товариша Горбачова. (Оплески). Відносно питань міжнародної політики, то я вважаю необхідним запропонувати певну програму відносно роззброєння. Я побував в різних країнах, на-

приклад, в ФРН, в Італії, побачив їх добробут і подумав, що ми, боячись, щоб на нас не напали, озброювалися, витрачали на те багато коштів. А вони витрачали свої кошти на мирне життя і досягли високого ступеню благополуччя. Ми ж тратили кошти, щоб озброюватися, тепер будемо тратити, щоб роззброюватися — і будемо вічно бідні. Я вважаю, що західні компанії повинні вступати в контакт з нашими промисловими організаціями в справі спільного перероблення напівфабрикатів, які виникають після роззброєння. Друге питання щодо демократії. Я вважаю, що демократія полягає не тільки в тому, що кожен може сказати що хоче (хоч і в тому), а в розробленому порядку вибору людей, які займають певні державні й партійні посади. Чим вища посада, тим вищий інтервал демократії, тобто час, який йде від початку до кінця передвиборної кампанії даного кандидата... Я вважаю, що партійна конференція повинна розробити саме для кожного рівня управління державою таку процедуру демократії. Відносно республіканських справ: я вважаю, що в країні треба створити конкуренцію, яка б забезпечила рист якості продукції. Ця конкуренція може бути одержана як шляхом децентралізації. Тобто значно більше прав і обов'язків треба покласти на уряди республік. І нарешті четвертий пункт відноситься до наших західних областей. Вважаю, що західні області України внесли значний вклад у справу післявоєнної відбудови, звідси пішло багато дерева, нафти, газу. З іншого боку, наукова та інша допомога нам привела до того, що на Західній Україні вироста інтелігенція, яка є адміністративно здатною. І я думаю, що необхідно значно більші кошти вкласти у збереження і відбудову природи і інших ресурсів нашого регіону. Це відноситься і до науки. Випускники наших вузів, що працюють у різних місцях Радянського Союзу, добре себе зарекомендували. Після війни у місцеві вузи прилинула величезна хвиля дуже здібних людей. Але в той же час на Західній Україні із 18 академічних установ є тільки 4 академічні інститути, чого замало.

Тут були записки до мене: "Чи думаєте піднімати національне питання, зокрема про видання технічної літератури українською мовою і викладання в вузах рідною мовою?" (Оплески). З цього приводу я вже виступав на пленумі Львівського обкому партії... Коли ви розв'яжете

дуже важку задачу, то у вашій свідомості перші ознаки розв'язки її приходять рідною мовою. (Оплески). А потім уже результат можете розказати різними мовами. Я вважаю, що розвиток рідних мов є не тільки соціальне, але й економічне багатство Радянського Союзу... А російська мова як мова спілкування з різними народами, є необхідною. Але якщо я говоритиму рідною мовою, я говоритиму глибоко і виглядатиму достойним. Питали про технічну літературу. Що відноситься до фізичної термінології, то ми у відділенні вживаємо її рідною мовою, нею проводимо семінари, на фізичному факультеті в університеті фізика читається рідною мовою. І я думаю, що і всі інші дисципліни можуть вільно читатися рідною мовою. (Голоси: "Добре!". Оплески). Що ж до промисловості, коли ми маємо зв'язки з різними заводами Радянського Союзу, то, звичайно, можна писати документацію на двох мовах. Можна на російській. Тут справу не треба так принципово ставити. Головне, щоб це виглядало розумно і достойно. Треба завжди мати свою гідність, але поважати і гідність другого. Запитання: "Недавно біля автобусного заводу відкрито магазин «Товари для умельцев». Як і в старі часи, часто афіші в центрі пишуться неукраїнською мовою. Як ви вважаєте, якою мовою повинні бути написані афіші і вивіски на магазинах і установах?" Я вважаю, що вони повинні бути написані українською мовою. (Голоси: "Правильно, тільки українською". Оплески).

Академікові Юхновському дякують, підтримують його кандидатуру на партконференцію. Голоси: "Іншим делегатам дайте слово. Хай Волков виступить!"

ВОЛКОВ В. О., перший секретар Львівського міськкому КПУ:

— Товариші! Відносно мови, того, що тут чомусь дуже турбує всю громаду (Шум незадоволення. Голоси: "Звичайно! Звичайно! Не може не турбувати!"). Ми з вами всі львів'яни, і треба знати, хто у Львові живе. У Львові живуть люди 72-х національностей. (Шум. Вигуки: "У Вільнюсі теж...", "А в Москві? В Москві більше живе...". МАКАР І.: "Товариші громада, просьба свої думки вословювати тільки в записках і не перебивати делегата на XIX партконференцію".) Українці серед всього населення міста Львова 72 проценти (Голос: "Сила!"), 21 процент — росіяни. Решта: євреї — 18 тисяч, 12 тисяч поля-

ків, 6 тисяч білорусів, тисяча вірмен, тисяча молдаван і решти значно менше. Ось що таке Львів. Так що питання про мову — це, мабуть, не просте питання. (Шум, вигуки незадоволення). Для кожного львів'янина тої національності, що я назвав, рідною є своя мова. Чому ж ми маємо чомусь нав'язувати свою? (Шум, вигуки обурення: "А чому нам нав'язують?", "Нас більшість!", "Якщо вони хочуть, хай свою вивчають"). МАКАР: — Я прошу тиші, прошу шанувати делегата. КАЛИНЕЦЬ: — Якщо ви будете шуміти, ви нічого не почувєте, і не будете знати, що делегат буде представляти. А ви маєте час задати йому запитання, чому ці 72 національності, про які він знає, а ми не знаємо, не мають своєї преси, свого театру, всього, що вони мали раніше. ("Правильно". Тривалі оплески). Адже було кілька десятків видавництв у старій Польщі. Хай делегат зараз на це питання відповість.

ВОЛКОВ: У нас дві основні національності Львова — українська і російська. Польського видавництва у нас немає, але зараз є дві школи з польською мовою викладання. Причому надо сказати, що не так уже багато молоді хоче туди йти. Вони якось затухають... (Шум. Вигуки: "Їх пригноблюють!") Хто пригноблює? У нас зараз є консул польський. Він бував у тих школах і каже, що він би хотів, щоб в Польщі були такі умови... (Голос: "Хай говорить про українські школи!"). Шкіл з українською мовою викладання 73 проценти, з російською 21. При відкритті кожної нової школи проводиться опит населення, після чого обирають мову викладання: українська, російська, чи змішана. Тому у нас у Львові з цих питань ніхто не пригноблює... (Читає записку) "В Тюменській області чи не половина українців, але чомусь там не говорять про проблеми мови. 71 процент — це більшість і це корінне населення. Просимо говорити конкретно!" Я щось не розумію.

МАКАР: Я зараз поясню, поскільки був в Тюмені сам. У Тюменській області в деяких місцях більшість українці. Там, де я жив рік, українців переважна більшість, але немає української школи. Говорять між собою, перемовляються по рації, по телефону по-українськи, але жодної школи чи культурного закладу з українською мовою. Я — свідок. (Шум, оплески).

ВОЛКОВ: Я в Тюмені не був і статистики по Тюмені не знаю, а львівську я вам доповів. (Шум). Ще записка: "Тов.

Волков, прошу викласти конкретно кредо, з яким ви йдете на ХІХ партконференцію." (Оплески. "Правильно"). По-перше: повна підтримка лінії Генерального секретаря ЦК КПРС тов. Горбачова. (Оплески). Платформа львівської делегації буде платформою тих тез, які зараз надруковані і обговорюються. (Вигуки: "Мало!"). Страстно люди обговорюють ці тези... Лінія наша — на перебудову, на дальшу демократизацію всього нашого суспільства. За те, щоб більше в нас внідрялося самовпорядкування, щоб менше було центральної власті і більше вона передавалася на громадські організації. Зараз дуже багато питань задають, як буде конференція проходити. (Розповідь про процедуру проведення конференції переривають вигуки: "Менше демагогії", "Нас це не цікавить", "Ми це знаємо").

МАКАР: До тов. Волкова надійшло багато запитань. Давайте дамо можливість делегату розібратися і потім ще виступити. Але одне питання я зачитаю зараз: "Коли у нас дійде до такого, як у Білорусії чи як у Харкові з мовою?" (Оплески, схвальний шум).

ВОЛКОВ: Я думаю, нам хвилюватися не треба, в нас до цього ніколи не дійде. (Шум). Тому що в нас іде по цьому питанню дуже чітка лінія. (Шум). (Читає записку) "Скажіть, будь-ласка, якою мовою ви говорите кожного дня? Яка ваша думка в зв'язку з тою русифікацією України, українського народу?...". Тут далі незрозуміло... (Шум. Голос: "А в якій школі вчать ваші діти?"). Що я вам скажу? Я говорю на тій мові, на якій звертається до мене людина. Звертається на російській — на російській, на українській — на українській, звертається на польській — трошки і по-польськи розумію, бо я живу у Львові з 45-го року, а як ви знаєте, якщо тут хто довго живе, то всі мови має потрошки знати... Так що ось такі в мене питання по мові.

МАКАР: Ми подякуємо товаришу делегату і попросимо потім відповісти на численні запитання. Слово надається борцю за перебудову ще в 60-і роки Богдану Гориню, редактору журналу "Український Вісник". (Оплески).

Богдан ГОРИНЬ: Маючи можливість зустрічатися із різними верствами населення, я часто задавав питання: що чекають люди різних професій, різних спеціальностей, різного віку від партійної конференції. Очевидно, можна звести велику і поважну розмову до дрібниць, але

ми сьогодні зійшлися при велелюдному зборі для того, щоб підняти кардинальні питання... Ми знаємо, що практику, яку ми перейшли, історичні факти, про які ми довідалися, дали нам уявлення про те, що попередній період 20-50-х років був тим періодом, який повинна осудити ХІХ партконференція, як такий, що це був соціалізм, який не мав людського обличчя. (Оплески). Тепер ми маємо підстави говорити, що соціалізм може йти двома шляхами і мати тих два обличчя. (Оплески). Ще в 1903 році Іван Франко у праці "Що таке поступ" застерігав усіх нас, що можливий такий випадок, коли на основі комуністичної теорії, на основі марксизму, може бути побудоване суспільство антидемократичне. Вийшло так, що ми вибрали саме цю дорогу і, на жаль, ми її добре всі відчули. Але справа не тільки в тому, що ми пережили страшні роки сталінізму і Сталін був для нас якраз отою маскою соціалізму з нелюдським обличчям, справа в тому, щоб ми назвали і теоретично усвідомили той період, щоб це було закріплено ХІХ партконференцією: що період, який настав після перевороту 1929 року, був періодом контрреволюційним і антирадянським по своїй суті. (Тривалі оплески. Вигуки "Правильно!"). А якщо цей період був антирадянським і контрреволюційним, ми мусимо ставити друге питання, на яке ми чекаємо відповіді від ХІХ партконференції: хто в цьому винен? Адже винен не один тільки Сталін! Ми мусимо чекати від ХІХ партконференції, що вона дасть належну оцінку і самій партії, адже в даному випадку винна і партія. (Оплески). Свідомо чи несвідомо, у більшій чи меншій мірі член партії, який не виступив проти тої антинародної, антирадянської, контрреволюційної політики, в більшій чи меншій мірі був співучасником усіх тих великих злочинів, які творилися протягом 30-60-х років. Ми чекаємо, що партконференція на це питання дасть достойну відповідь. Ми вважаємо, що період сталінщини добре осуджений, але після сталінщини настав інший період — з новими формами, але такий самий по суті — період Брежнєва. Ми засудили репресії, які чинилися при Сталіні, але ви назвіть мені того партійного діяча, того керівника Комітету держбезпеки, який осудив би репресії, які творилися про Брежнєві. (Оплески). І ще ми чекаємо від партійної конференції належного вирішення національного питання. Там повинен бути зародок отого пленуму з на-

ціонального питання і правильного його вирішення. Ми чекаємо, що партійна конференція нарешті поставить акценти над тим, що наша країна — це країна Союзу республік — отже ми маємо союз держав, а не союз областей, не союз провінцій. І не треба наш Союз порівнювати із Сполученими Штатами Америки, де є все загальним вінігретом. Ми представляємо союз Української Республіки, Білоруської, Грузинської й інших республік. І під цим оглядом відновлення державності, рахування з нашою кожною Республікою як окремою державою, нарешті, мусять бути поставлені на належному рівні. (Бурхливі оплески).

Я зачитую питання у записці: "У чому конкретно полягає особистий внесок Гориня у перебудову у 60-і роки, крім демагогії?" Даю відповідь. Це стосується, очевидно, Гориня, що виступає, бо Горинь, що не виступав ще, скаже сам за себе. Суджений я був у 1965 році за те, що виступав за відновлення української мови в усіх установах. Чи є це демагогія? (Шум, оплески. Вигук: "Ні!"). Я виступав за те, щоб приходячи в райком партії, міськком партії і міськком комсомолу, я чув, що партійні працівники і зі мною, і між собою розмовляють українською мовою, бо працюють вони на Україні. Але я цього не чув. (Оплески). Я виступав за це, щоб в нашому місті з великими традиціями культурного плюралізму, не тільки росіяни мали свій театр і свої газети, але щоб кожна націоналість мала рівні права на своє існування. Чи це є демагогія? ("Ні!", оплески). Отож мова йде не тільки про українців. Коли в кожному місті на Україні, навіть районного плану, ми маємо російську школу, маємо газету в великому обласному центрі, то скажіть мені: в Москві, яка має біля одного мільйона українського населення, чи є українська школа чи українська газета? ("Ні!"). Так питання стоїть і в інших республіках. Не можуть мати на нас образи брати-росіяни, що ми їх кривдимо, не даємо їх дітям можливості навчатися в російській школі, не даємо їм театру, не даємо їм газет. Але ми чуємо кривду, якої завдають нам брати-росіяни у своїх містах, не давши нам жодної школи для українського населення, хоча всі міста в Російській Федерації є містами багатонаціональними, а іноді й переважно українськими. Чи це є демагогія? ("Ні!" Оплески). Сьогодні ми маємо висловити своє загальне ставлення і до таких питань, як перерос-

тання партійно-бюрократичної верхівки у партійно-бюрократичну мафію, яка користується тими перевагами, яких не мають звичайні люди. (Оплески). І товариш Волков, і товариш Погребняк і інші користуються магазинами не тими, що ми з вами. (Оплески). І товариш Волков, і товариш Добрик, який тримав своїх батьків у обкомівській лікарні, наче в готелю, з телевізорами і з усіма обслуговуваннями, користувалися обкомівськими лікарнями і користувалися обкомівськими машинами, як власними. І користуються усіми тими вигодами, якими не користуються всі інші громадяни. Ми за рівноправність громадян у всіх випадках. Ми за те, щоб бюрократична верхівка партійна не переростала у партійну мафію. Дати їм таку зарплату, як всі ми з вами отримуємо! (Оплески).

Виступає ПІВЕНЬ І. О., делегат партконференції:

— Я директор агрофірми "Провесінь". Я недавно був на зустрічі в ЦК нашої партії з Горбачовим, де говорилось про нові формування господарські. Наша агрофірма — це теж витвір перебудови. М. С. Горбачов просив: де побачите людей — розкажіть про цю зустріч. Як Політбюро, товариші, як Михайло Сергійович переживає, що у нас сьогодні не вирішена продовольча програма. Вже настав час... (Шум. Голоси: "Чітко, по пунктах, ваше кредо!"). Моє кредо, ідучи туди на партконференцію, щоб накормити наших радянських людей, щоб агропромисловий комплекс... Я за те, товариші, щоб ми раціонально, розумно використовували нашу землю, про яку часто, де б я не виступав, говорю. Я за те, щоб рівень кваліфікації наших спеціалістів відповідав вимогам перебудови, щоб всі були господарями на своїх робочих місцях. (Шум, голоси: "Говори конкретно!"). Я за те, щоб розвивалася національна культура і поряд з національними культурами розвивалися всі люди, які разом живуть, щоб не були національно обмежені. Мені незрозуміло... Я, наприклад, вперше бачу товариша Гориня, так що ж, у товариша Волкова не повинно бути машини? Чи як? (Шум). Машина його — для виконання державної роботи, а якщо ж не по призначенню, то для цього є міліція... (Шум, голос: "Вона ваша!"). Я, наприклад, не знаю, де знаходиться такий спецмагазин... (Шум, крики. Голос: "Ще не дорісі!"). Як представник від сільського господарства, я буду за те, щоб ми високоефективно працювали, отримували високі поставки... (Шум, крики: "Бюрократ!").

Ірина КАЛИНЕЦЬ: Товариство! Я маю до делегата таке питання: як він відноситься до розвитку національної промисловості? Чи знає він про те, що робиться в Естонії по цьому питанню? Як він відноситься до тих фактів, які мали місце в Галичині в 30-х роках? Адже це єдине, що може справді піднести нашу економіку. (Оплески).

ПІВЕНЬ: Я думаю, що в нас на Україні національна промисловість. А чия ж вона? (Сміх, шум)...

Виступає інженер-геофізик ШЕРЕМЕТА:

— Шановні делегати! Народне віче! (Оплески). Ми живемо в надзвичайно відповідальний момент. Опубліковано тези ЦК, які ми, безперечно, підтримуємо. Хто за ті тези, прошу підняти руку! (Піднімається дуже мало рук). Безперечно, там деякі нюанси є, що не розкриті в тезах. Наприклад, причини, чому ми дійшли до періоду застою, чому ми дійшли до сталінізму, до інших негативних явищ...

(Закінчення виступу Шеремети див. далі. Він ще говорив про мовні проблеми, про міжнаціональні взаємини. Нагадав шовіністичний випадок російського критика В. Белінського проти Тараса Шевченка).

Виступає Михайло ГОРИНЬ:

— Шановна громадо! Головуючий поставив мене в не зовсім зручне становище. Але оскільки питання про мої осудження поставлено і підтримано вашими оплесками, я спробую коротенько дати відповідь. Вперше в 1965 році я був заарештований за ті процеси, які проходили і називалися "перша перебудова". Ми піднімали питання національного будівництва, української мови, піднімали питання проти того, що руйнувалися пам'ятки нашої культури, і багато інших питань національного будівництва. За це нас, велику групу культурних діячів, вчених, письменників, було заарештовано 1965 року. Я сидів 6 років. Після повернення включився в працю, багато років (шість) працював кочегаром, а потім технологом на заводі "Кінескоп". 1981 року я був заарештований вдруге, але вже не за діяльність, а... за бездіяльність. Ця справа 1982 року була сфабрикована КГБ від початку і до кінця. (Оплески). Коли в 1965 році я поширював самвидавську літературу, писав самвидавські статті, то в 1981 році я і не писав, і не поширював, а за те отримав 10 років таборів посиленого режиму (тобто сидів у камері) і 5 років заслання — 15 років. Це той табір, який відомий у світі як

табір смерті, де загинули такі видатні українські діячі і письменники, як Василь Стус, всесвітньо відомий поет, як поет Юрко Литвин, як правозахисник Олекса Тихий, як журналіст Валерій Марченко та інші. Умови були, звичайно, нелегкі. Але я думаю, що зупинятися на них не варто, оскільки сьогодні ми з вами маємо обговорити набагато складніші проблеми. Але раз ми торкнулися проблем політв'язнів, то я хотів би сказати, що перебудова, яка перекреслює антидемократичний курс за попередні 50 років, повинна торкнутися концтаборів. Без звільнення політв'язнів із концтаборів і психлікарень, ми не можемо говорити про перебудову, не можна говорити про демократизацію. (Оплески). Не можна говорити про демократизацію і критикувати курс Брежнєва, коли там сидять люди, які це робили. Я хочу запитати М. Горбачова: "Михайле Горбачов! Ти критикуєш Брежнєва. Іван Кандиба критикував Брежнєва 10 і 20 років тому назад. Чому Іван знаходиться в концтаборі, а ти продовжуєш демократизацію?" (Оплески). Я вважаю, що на партійну конференцію треба винести нашій делегації питання: ліквідація політичних таборів, політичних тюрем і політичних спецпсихлікарень як умова демократизації. (Оплески). Тут мені підказують, що це буде доказом того, що керівництво має чесні і чисті наміри і ніколи не буде повертатися до досвіду минулого. (Оплески). Друге: ми повинні юридично застеретися від майбутніх рецидивів садити людей в тюрми за переконання. Тому треба із кримінального кодексу викинути статтю про "антирадянську діяльність" номер 62 і за "наклепницькі вигадки" номер 187. Без цього демократизація неможлива.

Тут виступав секретар міськкому партії Волков і сказав, що він повністю за демократизацію і що все, що зараз у Львові робиться, є добре. Що у Львові немає ніяких проблем. Значить те, що нас тут сьогодні зібрало і хвилює, для Волкова вирішена проблема. Я хочу запитати Волкова: "З чим ви йдете на партконференцію?" (Голоси: "Переобрати його!").

МАКАР: "Шановна громадо! Тільки партійні мають право виступати за перевибори". (Голоси: "А це чому?", "А ми не згодні!").

М. ГОРИНЬ (продовжує): І ще одне. Тут говорили про те, що тези до партконференції добре опрацьовані і цілком задовольняють громаду. Я не знаю, як уважно чита-

ла їх громада, але я вважаю, що в питанні національного будівництва тези недопрацьовані. (Голоси: "Вірно! Правильно!"). Звичайно, буде спеціальний пленум по національному питанню, але є загальнодемократичні проблеми, які торкаються не тільки особистості, не тільки громади, але й нації. І оті загальнодемократичні проблеми повинні були ввійти в тези. Я вважаю, що наша делегація повинна поставити питання національного будівництва на ту висоту, яка зараз обговорюється. Що я маю на увазі? Перше — це статус української мови як державної мови. ("Правильно!" Оплески). Другий пункт — це децентралізація народного господарства. Якщо ми хочемо децентралізувати політичне і культурне життя, без децентралізації народного господарства ми нічого не зможемо зробити. Ми повинні прагнути до національного господарського розрахунку. (Оплески). Ще одне питання. Ми зараз демократизуємося, а з другого боку маємо такі факти, які свідчать про порушення елементарної громадськості. І я про це писав у "Віснику", і про це я говорив у політичному клубі. Я хотів би, щоби делегація поставила питання чітко: мають право на вірування усі люди, і незалежно від того, до якої конфесії людина належить, вона має право утворювати церкву, якщо є 20 людей. Ми зустрілися із таким фактом, що багато дуже гарних і дуже добрих статей конституції лише на папері. Отже, це питання треба поставити чітко. Тут в Галичині є підпільна катакомбна греко-католицька церква. Десять тисяч підписів зібрано. Зараз комітет захисту католицької церкви має 15 тисяч підписів. В чому справа? Хто вмішується? Хто заважає людям молитися так, як вони хочуть? Пора з цим кінчати. Одне пишемо, а друге робимо. (Оплески).

Тут виступав делегат від автобусного заводу і казав: "Треба менше говорити, а більше робити". Я хотів би сказати таке: Люди добрі! Ми були у світі наймовчазнішою нацією. (Оплески). Та мовчазність, як казав Драч, згодувала наймовчазніший в світі народ. Я вважаю, що ми сьогодні тільки починаємо говорити — і поки ми не усвідомимо шляхом от таких всенародних обговорень наших проблем, і роботи в нас не буде. Рабська то була робота, а нам потрібна праця вільних людей. (Оплески). Ще одне: коли Ганді починав свою роботу, одне з перших його гасел було: "Люди! Не бійтеся, забудьте про страх!" (Оплес-

ки). Люди! Ми є лікарі, вчителі, але ми не є ще громадяни. Перебудова не буде зверху — бона буде плитенька, вона буде неглибока. Перебудова лише тоді буде, коли ми будемо піднімати її знизу. На це треба мати мужність розкрити груди і бути готовим відповісти за свою позицію. Мати мужність, якщо це потрібно, помінати місце проживання. Будьмо громадянами — це і обов'язок великий перед нашим народом, перед тією демократією, про яку ми говоримо. (Оплески).

Виступ ШЕРЕМЕТИ (початок див. на стор. 37)

— Коли надійшла записка, чи в нас не дійде зі станом мови так, як у Харкові чи в Мінську, як у Білорусії, секретар міськкому Волков сказав, що немає чого хвилюватися, у нас з мовою все в порядку. З мовою — не в порядку! Над цим зараз б'ються письменники, творча інтелігенція. Зараз на Україні тільки 18 процентів дитячих садочків українські, а якщо ми відкинемо Західну Україну, то що будемо мати? Волков розказував нам, що у нас школа вибирається за бажанням батьків. На це питання досить чітко відповів Дмитро Павличко в "Літературній Україні". Він сказав, що якщо ти народився українцем, чи росіянином, чи поляком, то тим самим, своєю національністю ти сам собі обрав школу. (Оплески. Вигуки: "Правильно!"). Товариші! Чому сталося так, що батьки не хочуть віддавати дітей до української школи? Подивімося бюлетень випуску літератури і побачимо, що української літератури як технічної, наукової, так і художньої майже немає. Навіть видавництво "Урожай", яке пише для працівників сільського господарства, видає більшість книжок російською мовою. Мова, якою вперше в світі писалася енциклопедія кібернетики, зараз не годиться для овочівників і для свинярів... Це неправильно. (Оплески). Ще одне. Недавно ми мали на Україні Чорнобиль. Після цього зараз на Україні знову будуються дві атомні електростанції — Чигиринська і Кримська. Коли Олесь Гончар виступив на захист Чигирини як серця України, то на нього обрушилися і почали вішати ярлик націоналізму. Недавно по радіо повідомляли, що будівництво Чигиринської АЕС як ішло, так і продовжується. До чого ми так дійдемо? (Оплески).

Хоч запис мітингу неповний, але дає достатнє уявлення про дійсний характер майже 10-тисячного народного віча. Записаними виявилися виступи всіх осіб, позицію яких влада і офіційна преса спробувала спотворити, приписавши їм розпалювання націоналістичних настроїв, заклики до міжнародної ворожнечі та ін., — В. Черновола, Б. Гориня, М. Гориня, І. Макара, Я. Путька. На мітингу ще виступали: делегати на партконференцію робітників Львівського автобусного заводу Р. Остапчук, робітниця ВО "Кінескоп" Н. Трохановська, які, як і І. Півень, відбулися загальними фразами; студент факультету журналістики Московського університету, росіянин, який підтримав національні домагання українців, художник Василь Мізерний, студентка ЛДУ Наталя Дітчук та ін. Голова Львівської міськради Пехота В. спробував було звести розмову до внутріміських справ, малюючи перспективи поліпшення водопостачання, роботи транспорту, тощо. Були зачитані численні записки до делегатів, нераз дуже гострі.

Було прийнято рішення про необхідність створити у Львові Демократичний фронт сприяння перебудові (зачитували проект статуту такого фронту). Одноголосно вирішено було проводити такі всенародні мітинги біля пам'ятника Іванові Франкові першого четверга кожного місяця, а настанови делегатам партконференції остаточно сформулювати і прийняти на всенародному мітингу 21 червня на міському стадіоні. На вимогу учасників мітингу перший секретар міськкому партії В. Волков та голова міськвиконкому В. Пехота пообіцяли сприяти проведенню мітингу на стадіоні, озвучити його. Вони пообіцяли також правдиво освітити мітинг 16 червня в обласній пресі.

Т Е Л Е Г Р А М А
НА ХІХ ПАРТІЙНУ КОНФЕРЕНЦІЮ ВІД ГРОМАДСЬКОСТІ
М. ЛЬВОВА

Ми, учасники багатотисячного громадського мітингу, вітаємо всіх тих делегатів, які повністю і беззаперечно підтримують курс нової політики КПРС, скерований на викорінення всіх наслідків сталінізму і брежнєвізму, ставлять питання про повну демократизацію, гласність і соціалістичний плюралізм. Сподіваємося, що делегати піднімуть на конференції наболілі проблеми госпрозрахунковості на територіальній основі, припинення планових зустрічних міграцій населення, питання конституційного статусу кожної союзної республіки і державності мови корінної нації в кожній республіці при повній повазі до всіх інтересів і прав національних меншостей, питання правового статусу Радянської Держави, запропонують законодавчим органам країни ліквідувати статті кримінальних кодексів, що дискримінують права людини. Для того, щоб репресії епохи сталінізму-брежнєвізму ніколи не повторювалися, просимо делегатів дати остаточну оцінку цих репресій як злочинів проти людства. У кожній республіці необхідно відкрити меморіал пам'яті жертв сталінських репресій. Висловлюємо недовіря тим делегатам КП України, які протягом останніх двох-трьох десятиліть займали високі партійні посади і фактично несуть відповідальність за всі вади епохи брежнєвізму, епохи застою і рутини — а саме Щербицькому, Єльченкові, Погребнякові.

16 червня 1988 року

М. Львів

ТЕЛЕГРАМА

Москва, ЦК КПРС, ГОРБАЧОВУ
Копії: газетам "Правда", "Известия",
"Литературная газета", "Ком-
сомольская правда".

Просимо захисту від сваволі місцевої АБС. Висловлюємо протест проти анонімки в львівських обласних газетах за 18 червня про проведене нами 16 червня народне віче зустрічі з делегатами ХІХ партконференції. Віче тривало 4 години. Делегатам задано ряд запитань. Було багато виступів дуже різних людей — комуністів і безпартійних. Віче зажадало надрукувати в пресі всі виступи без скорочень і куп'юр, подало телеграму делегатам партконференції, винесло ряд постанов. Делегати жодним словом не опротестували ні однієї з постанов, пропозицій і тексту телеграми. Львівська преса друкувати телеграму відмовилася. Не розуміємо огидної анонімки, де нас обізвано демагогами і націоналістами, хоча саме ми з труднощами добилися цієї першої і єдиної зустрічі громадськості міста з делегатами. На вічі було більше п'яти тисяч людей. Незважаючи на негоду, ніхто не відходив. Люди нарешті дочекалися торжества гласності. Чому, кому і навіщо брешуть газети? Просимо компетентну комісію ЦК КПРС розглянути це питання до початку конференції, ознайомитися з матеріалами віча, виступами всіх учасників. Вважаємо, що перебудова під загрозою.

Іван МАКАР, голова ініціативного комітету,
ведучий мітингу
Ірина КАЛИНЕЦЬ, голова віча зустрічі з делегатами

ДО РЕДАКЦІЙ ГАЗЕТ "ВІЛЬНА УКРАЇНА",
"ЛЬВОВСКАЯ ПРАВДА", "ЛЕНІНСЬКА МОЛОДЬ"

Копія: журналові "Український Вісник"

Не вельми шановна редакціє!

Ви забули про одну просту істину, що одностайність буває тільки серед мертвих. Ми маємо на увазі повідомлення про мітинг у парку ім. І. Франка в 3-х львівських газетах. Як в старі добрі часи смердючо-застійного періоду, львівські газети навішують лапшу на вуха своїм читачам. А читач — то вже не той! Самі були на мітингу, все чули, все оцінили. Тільки дивуємося одному: як Ваші "НАШ КОР." в трьох газетах примудрилися слово в слово написати одне й те ж. Плагіат? Чи писали мертві?

Просимо більше мертвотиною нас не годувати!

З обуренням

ВАШІ ЧИТ.

В РЕДАКЦІЮ ГАЗЕТИ "ЛЕНІНСЬКА МОЛОДЬ"

Львівська преса по команді одного режисера дала химерне, вигідне партійній бюрократії пояснення громадської активності львів'ян, яка наростала протягом останніх місяців і вилилася у бурхливі дискусії та мітинги, особливо після 13 червня. Найпростіше загальнонародний рух за оновлення назвати провокацією "купки екстремістів" чи "націоналістів", важче зрозуміти його причини. Якщо ж уже говорити про "купку провокаторів", то ними насамперед треба назвати тих бюрократів, охоронців старого способу мислення і життя, які протягом кількох місяців вели безцеремонну кампанію проти незалежного журналу "Український Вісник", які, по суті, розігнали молодіжний дискусійний клуб, заборонивши проведення дискусії з національного питання, тих, хто 13 червня заборонив установчі збори Товариства рідної мови імені Тараса Шевченка. Адже з цієї останньої заборони все й почалося: виник стихійний мітинг біля пам'ятника І. Франкові. Так що пошукайте злочинців де-інде — і назвіть їх поіменно, як зараз називаєте нас.

Невже звиклим до заспокійливих стереотипів мислення людям так важко зрозуміти, що вони зустрілися з незалежною громадською думкою, пробудженою політикою гласності і демократизації?

Бюрократи докладають зусиль, щоб перебудова не торкнулася такого наболілого всім питання, як національне. Сталінське "вирішення" національного питання нас більше не влаштовує. Ми хочемо мати рідну мову державною мовою УРСР, як це мають закавказькі республіки (а "Львовская правда" називає таку вимогу "шовинистическими задачами", "черносотенством с украинским акцентом", тобто діє за відомим принципом грабіжників, які першими кричать: "Тримай злодія!"). Ми хочемо бути дбайливими господарями у власній хаті. Про вимогу Естонії перейти на національний госпрозрахунок і самофінансування пишуть центральні газети, її підтримав днями перший секретар ЦК компартії Казахстану Колбін, а загумінкова львівська преса з приводу таких закликів, що пропонували на мітингу, гвалтує: "Рятуйте! Націоналізм!..."

Центральна преса пише, покликаючися на офіційні джерела, про наступний перегляд Кримінального кодексу

су і вилучення з нього або радикальну зміну антидемократичних статей, які в роки застою давали змогу зводити поррахунки з кожним, хто висловлював яку-небудь свіжу думку. А Ваша газета, що претендує бути виразником настроїв молоді, стає на захист цих горезвісних законів... Або Ваше сміхотворне запитання: "Якої ще державності бракує УРСР — абсолютно рівноправній республіці?..." Не смішіть людей, шановні, читайте центральну пресу, товсті журнали, хоча б статті Вашого "старшого брата" "Комсомольской правды". Адже навіть там, у центрі, де не дуже люблять говорити про зневажені права націй, прокльовується думка, що Сталін угробив лєнінський план федерації незалежних республік, замінивши його централізаторською фікцією союзу... Чи, може, Ленін для Вас не авторитет, раз назвали його в статті Андрєвої та М. Міщенка "чорносотенцем"? Стріляли в Чорновола, а влучили в Леніна, бо "чорносотенне", вкрите зловісною пліснявою слівце "інородці" — це цитата із знаменитого вислову Леніна про "обрусілих інородців", що бувають більшими шовіністами за самих росіян (саме їх, дорогих землячків, тільки на ймення українців, і мав на увазі Чорновіл).

Якщо судити із статей підконтрольних обкомів партії "Вільної України" та "Львовской правды" (остання виступила особливо ганебно), та, даруйте, значною мірою і Вашої газети, яка не посміла висловити свою власну думку (якщо, звичайно, має її), партійно-бюрократичний апарат і не думає злизати із своєї старенької, добре об'їждженої пропагандистської шкапи. А жаль...

Але зустрівшись із всенародним судом, бюрократія вже починає панікувати і чинить дурницю за дурницею. Інакше не назвеш того, що творилося в зв'язку з мітингом 21 червня на стадіоні "Дружба". Адже від людей нічого не приховаєш. Ні своєрідного "штабу придушення народного руху", що засідав у обкомі, ні навчання під Львовом спецчастин "придушення безпорядків". А вже надруковані в день мітингу "тимчасові правила" проведення демонстрацій, мітингів і зборів — це просто наруга і над Конституцією, і над демократією (чи читали Ви статті про такі антиконституційні "правила" в газетах "Труд" і "Московские новости"? І чи посміла б надрукувати щось подібне Ваша газета? Подумайте — і зрозумієте, чому нам потрібна назалежна преса і чому ми підтримуємо "Укра-

Інський Вісник"). Зірвавши мітинг, плюнувши в очі 50-тисячній масі, що хотіла зустрітися з делегатами на партконференцію, провівши таку зустріч з підібраними за позовтілими списками "головомахателями" у глибині своїх кулуарів, партійно-бюрократичне керівництво області звело ще більший бар'єр між собою і народом і показало, що перебудовна термінологія для них тільки ширма, за якою ховається старе остогидле всім нам лице усеможного і безконтрольного бюрократа.

Вважаю, чесно було б з боку преси, якщо вона хоче бути дійсним виразником народної думки і волі, не займатися оббріхуванням окремих людей і їхніх позицій, а дати їм висловитися, у тому числі ініціативній групі мітингу і групі "Українського Вісника" (яка, до речі, всупереч газетним брехням, до організації мітингу відношення не мала). А народ сам розбереться, хто є хто і за ким правда. Для початку надрукуйте, як є, цю мою замітку, а потім вже відповідайте на неї, як захочете. Зрештою, я маю право на таку публікацію, бо у своєму першому повідомленні про мітинг біля пам'ятника, спущеному Вам із обкому партії (подейкують, що його затверджував особисто секретар ЦК КПУ Єльченко, якому ми висловили на мітингу недовір'я як делегатові на партконференцію від Львівщини), Ви назвали мене в числі осіб, які робили спроби "надати мітингу демагогічного відтінку, завести розмову в націоналістичне русло, говорили про надумані проблеми і питання". А такими звинуваченнями безоглядно розкидатися нікому права не дано.

27.VI.88 р.

І. МАКАР, інженер-конструктор

ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ "ЛЬВОВСКАЯ ПРАВДА"

Прошу надрукувати спростування на лист парторга фізико-механічного інституту АН УРСР І. Ю. Третяка, надрукований Вами 22 червня у добірці "Пресечь дорогу демагогам!"

В інституті я працюю з серпня 1985 року, маю чотири наукові публікації, склав екзамен кандидатського мінімуму. Недавно мене переведено на посаду старшого інженера. Отож Третяк І. Ю. зробив на мене наклеп. Вважаю, що давати оцінку моєї роботи має керівництво лабораторії, в якій я працюю, а не парторг інституту, по роботі зі мною не зв'язаний, науковий доробок котрого, між іншим, за останні роки не вельми вагомий. Як бачимо, надолужує Третяк адміністративною запопадливістю.

Як член ініціативної групи по проведенню мітингу 16 червня біля пам'ятника Франкові хочу чітко окреслити свою позицію, львівською пресою перебрехану. Я вважаю, що при виборі делегатів на ХІХ партконференцію народ залишився за дверима, вибори були проведені за старими бюрократичними нормами. У складі делегації виявилися люди, призначені самим апаратом, і наївно було б сподіватися, що вони стануть борцями з бюрократизмом, в партійному і державному апараті. На мою думку, майже ніхто із присутніх на мітингу делегатів не висунув чіткої перебудовної платформи, зводячи розмову до другорядних проблем, ігноруючи або й заперечуючи вагу поставлених у виступах учасників мітингу питань: про надання українській мові статусу державної, про оздоровлення міжнародних відносин, про економічний республіканський госпрозрахунок, про екологічну загрозу, що нависла над Україною. Тільки академік Юхновський виступив з конкретними пропозиціями, що були схвалені присутніми. Вважаю, що академік Юхновський іде на партконференцію із певною платформою, а інші делегати збираються відігравати там роль статистів і чекати, куди подме вітер...

Мітинг біля пам'ятника Іванові Франкові показав, що народ не байдужий до гострих соціальних і національних проблем і вимагає прислухатися до його думки. Часом на мітингу брали верх емоції, були виступи ні про що. Але загальний настрій кількох тисяч людей, що зі-

бралися біля пам'ятника, відчувався добре. І зводити все до "режисури" Чорновола і Гориня, як Ви це примітивно робите (вони навіть не входили до ініціативної групи мітингу), — це значить, зневажати нас усіх. Спотворивши правдивий хід подій, обласна преса (Ваша газета найбільше) показала своє антиперебудовне і антидемократичне обличчя, повну солідарність з адміністративно-бюрократичним апаратом. До речі, антиперебудовні виступи львівської преси (особливо "Львовской правды" і "Вільної України) у 1987-88 роках (чого вартий тільки спосіб "полемики" із журналом "Український вісник" — з підтасовками, особистими випадками і т.п.) показали, що перебудову в області, мабуть, треба було починати саме з преси, попросивши звідти людей, які не здатні мислити і писати по-новому. Бо ж соромно робиться, коли порівнюєш Вас із центральною пресою...

Ось Ви пишете про розпалювання пристрастей на національному ґрунті, про націоналізм, яким на мітингу в дійсності і не пахло. Націоналізмом Ви називаєте вимоги елементарної національної справедливості усунення сталінських деформацій в національній політиці, відродження української радянської державності. А якраз Вам, органі російської національної меншості на Україні, найменше випадає писати про такий "націоналізм", щоб Вас самих не запідозрили у звичайнісінькому шовінізмі. Виступаючи проти вимоги широкої громадськості України надати українській мові статус державної, називаючи це "чорносотенством" і "українським націоналізмом", Ви себе демаскуєте повністю. Як і захистом асиміляції "в пользу прогресса человечества". То чому б Вам самим задля "прогресса человечества" не асимілюватися з більшістю навколишнього українського населення? Ні ж бо, чомусь прагнете асимілювати нас на нашій власній землі. І ще смієте називати такі імперіалістичні, космополітичні тенденції благородним словом "інтернаціоналізм"...

Ви охоче друкуєте випад парторга Третяка проти Товариства рідної мови ім. Тараса Шевченка як "непотрібного", бо, мовляв, "отсутствует какое бы то ны было давление или ущемление украинского языка". Хочу Вас повідомити, що цей самий Третяк за кілька днів до того на зборах трудового колективу, де обирали делегатів на установчі збори Товариства, палко говорив про потребу

захищати рідну мову, закликав обрати делегатів на установчі збори, голосував за них. Отакого "принципового" автора Ви собі придбали, з чим Вас можу привітати. З такими ми "перебудуємося" до самої ручки! І нічого мене відносити до "лідерів руху за рідну мову" — я тільки один із тисяч рядових учасників цього руху. Чого ж Ви боїтеся виступати проти дійсних лідерів цього всенародного руху — відомих українських письменників Олесе Гончара, Дмитра Павличка, Сергія Плачинди, Романа Іваничука? Не смієте? Боїтеся, що Вас висміють і заплюють, як Вашого Аліма Лисюка на зірваному владою мітингу біля стадіону, коли люди дізналися, що перед ними автор брудненьких шовіністичних статейок в "Львовской правде"?

А на закінчення хочу нагадати Вам звернення Леніна до російських комуністів (хоча серед Вас, мабуть, і росіян катма, а більше тих, кого Ленін називав "обрусілими інородцями" — Ленін, а не Чорновіл, який тільки скористався на мітингу ленінською термінологією):

"Ми, великоруські комуністи, повинні якнайсуворіше переслідувати в своєму середовищі найменший прояв великоруського націоналізму, бо ці прояви, будучи взагалі зрадою щодо комунізму, завдають великої шкоди, роз'єднуючи нас з українськими товаришами..." (т. 40, с. 44).

Якщо мого листа не надрукуєте, передам його в незалежну пресу.

30 червня 1988 року

Ігор ДЕРКАЧ, інженер

СПРОСТУВАННЯ

Коли читав статтю Д. Домбровської та А. Лисюка "На обочині" ("Львовская правда" за 21.VI.88 р.), звернув увагу, що автори дуже часто вживають слово "совість". Як повірити їм, то всі ті, хто на народному зібранні біла пам'ятника Франкові виступав за перебудову, за демократію, за лінію Горбачова, згадував гострим словом місцевий бюрократичний апарат, що добре таки в'ївся нам за минулі роки застою, — усе це були люди, цілком позбавлені совісті... Виявилися серед таких безсовісних, до речі, і комуністи, і комсомольці, навіть члени КПЗУ.

А тепер погляньмо на справи людей "совісних", таких як оці домбровські та лисюки. Ось читаємо в їхньому опусі:

Весёлое оживление вызвал распалившийся художник Василий (фамилии не расслышали), который прокричал в публику: "Демократия происходит от слова «демос». Демос — это народ. А разве вы можете что-то сделать? Надо выходить на улицы и громить!"

Гадаю, що лисюкам і домбровським, коли вже й наважуються, позичивши у сірка очей, іти між чесні люди (бо ж пам'ятаємо їхні "творіння" в роки застою, і зовсім недавно...), то треба добряче мити вуха. Тоді добре почули б моє прізвище, зате не почули б придуманої для мене фрази: "Надо выходить на улицы и громить!"

Отож я, Мізерний Василь Михайлович, вимагаю від редакції "Львовской правды" документально, з допомогою магнітофонної стрічки, на яку журналісти записували перебіг мітингу, довести, що наведена фраза належить мені. Якщо ви цього не зробите, мені не лишиться нічого іншого, як подати на Л. Домбровську та А. Лисюка в суд.

Неважко зрозуміти, чому тим, хто стоїть за спиною у лисюків, так дуже хотілося, щоб саме така фраза була сказана. Особливо біля входу на стадіон "Дружба". Їм дуже хотілося, щоб там хтось когось почав "громити". Тоді можна було б і приготовлене до придушення "бун-

ту" військо в хід пустити. А потім галасувати: "Бачте, до чого безконтрольна демократизація і гласність приводить!" Не вийшло. Охочих "громити" не виявилось, та ми їм цього і не дозволили б. То хоч в брехливій газетці про це можна написати.

У спілкуванні з людьми для мене основне значення має не їхня національність, а їхні людські якості. І отакі домбровські та лисюки мені огидні не тому, що працюють у російській газеті і не є українцями, а тому, що давно забули, що таке сумління, хоч для заробітку нагадують іншим про нього.

Василь МІЗЕРНИЙ, художник

ПРО "ТИМЧАСОВІ ПРАВИЛА ПРОВЕДЕННЯ ЗБОРІВ ТА ІНШИХ МАСОВИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ОРГАНІЗОВУЮТЬСЯ В МІСТАХ ТА ІНШИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ"

Нормативні акти типу опублікованого 21.1.88 року в львівських обласних газетах, уже були піддані критиці прогресивною юридичною громадськістю в центральній пресі. Політико-правова неспроможність цього документу навряд чи потребує особливих коментарів. Усе ж хочеться ще раз підкреслити: акти такої "правотворчості" суперечать не тільки духові проводжуваної в країні політики гласності і демократизації, вони ще й відкидають наше суспільство далеко назад, в часи казарменного соціалізму.

Перш за все при читанні цих Правил, які за задумом повинні регулювати проведення масових заходів, звертає на себе увагу відсутність чіткого визначення самого предмету регулювання. Відсутність такого визначення заходів з позицій їх кількісної характеристики і політичної спрямованості дозволить органам влади просто-напросто ігнорувати всі заяви на їх проведення, а також довільно трактувати будь-які форми спілкування громадян (пікніки, диспути футбольних уболівальників на вулиці і т.п.) як такі, що потрапляють під дію тимчасових правил. Треба з'ясувати термін "громадський порядок", згаданий в п. 2 Правил. Всяка громадська активність, не санкціонована партійно-бюрократичною адміністрацією, коли все громадське життя зводиться до "демонстрацій" в "червоні" дні календаря — таке розуміння "громадського порядку" вже не задовольняє широкі маси населення. Підтримання "порядку" в унтерпришибеєвському розумінні — ось у чому сенс опублікованих правил. "Нн...арод, не товпся, рр...озійдись! Більше трьох не збиратися!" — віє від кожного рядка опублікованого акту.

Та все ж спробуємо оцінити його чисто юридичні моменти. Перш за все треба відповісти на запитання, чи правосильні місцеві органи влади вводять подібну дозвільну систему на виявлення трудящими своєї політичної діяльності? (Цікаво було б побачити "дозвіл" на травневі і жовтневі демонстрації!). Усякій людині, навіть далекій від юриспруденції, зрозуміло, що такого сорту "нормотворчість" і "самостійність" місцевих органів влади не входить у їхню компетенцію. Політичні права і

обов'язки громадян визначаються основними Законами СРСР і Республік.

Як це не абсурдно звучить, але, по суті, Львівський облвиконком відмінив конституцію і звів на своїй території стан облоги.

Навіть з боку форми тимчасові правила — дивний документ. Немає ні номера рішення, ні дати, не вказано на термін дії тимчасових правил.

У громадян навіть виникають сумніви щодо виконкомівського походження документу.

В розділах про порядок дозволу, оскарження і проведення заходів міститься нічим не обмежена можливість заборони без жодних мотивувань, хоча б ігноруванням заяви. Як відомо, це основний метод "дозвільної" системи влади. Але в справді демократичному суспільстві, як це підкреслюється у центральній пресі, повинен панувати принцип: усе, що не заборонено законом, — дозволено. Пункт 5 правил проголошує, що "дозвіл на надання трудящим [...] вулиць, площ, проспектів, парків [...] видаються виконавчими комітетами Рад". Але про який дозвіл іде мова, якщо за Конституцією це й так належить трудящим? Вихід трудящих на вулицю не підлягає правовому регулюванню місцевих органів влади. Для такого регулювання задосить адміністративних і кримінальних законів.

Рішення облвиконкому відмінняє не тільки Конституцію, але й міжнародні Пакти ООН про права людини, суперечить Гельсінському Прикінцевому Актові.

Передбачене Правилами (п. 6-б) зазначення організаторами (прізвідниками) своїх анкетних і біографічних даних, що не має жодного відношення до планованого заходу, є нічим іншим, як збиранням матеріалу для майбутніх репресій.

Проголошення у ст.ст. 50 і 48 Конституції СРСР та УРСР права на демонстрації і мітинги обумовлене інтересами соціалізму, що його теперішнє радянське керівництво розуміє як плюралістично-демократичний. У цьому розумінні нормативний акт Львівського облвиконкому є взірцем командно-бюрократичного стилю в керівництві, який поставив нашу країну на грань соціально-економічної кризи.

Передбачений порядок оскарження відмови у дозволі (п. 11 Правил) суперечить недавно прийнятому Законові

СРСР про порядок оскарження в суд незаконних дій урядових осіб, що обмежують права громадян.

Пункти про порядок проведення заходів (пп. 12-14 і 15-16) ніяких правових норм не містять, крім погроз припинення "заходу" на розсуд влади і нагадування про можливі кримінально-адміністративні переслідування організаторів і учасників "заходу".

Поява подібних документів свідчить про повну неспроможність існуючої системи контролю місцевої нормотворчості, ще раз переконливо доводить потребу введення судового захисту політичних прав громадян СРСР. Сподіваємося, що ці питання буде поставлено на XIX партконференції.

м. Москва

Микола МУРАТОВ,
член Української Гельсінської Групи

ПРОКУРАТУРА ПОПЕРЕДЖАЄ...

21 червня 1988 року за кілька годин до призначеного початку мітингу на Львівському стадіоні "Дружба" членів ініціативного комітету (І. Макара, І. Калинець, Є. Гриніва та ін.) і ряд інших громадян було викликано до Львівської обласної прокуратури "для беседи". Одну з таких розмов вдалося записати на магнітофон — виклик Вячеслава Чорновола до першого заступника прокурора області І. Заплотинського. Запис відтворюємо повністю.

* * *

В. Чорновіл, привітавшись, попереджає, що буде користуватися магнітофоном, оскільки попередній виклик до прокуратури у грудні 1987 року, перед незаконно зрваною поїздкою на правозахисний семінар у Москві, був використаний для фабрикації заднім числом і опублікування в пресі офіційного попередження, якого насправді йому не виносили.

При розмові присутній кореспондент молодіжної газети і ще одна особа, яка не рекомендувалася (можливо, працівник КГБ).

ПРОКУРОР: Я вас викликав по такому питанню: ви являєтесь членом ініціативного комітету, групи, яка скликає сьогодні мітинг...

ЧОРНОВІЛ: Звідки ви це взяли?

ПРОКУРОР: Ну, так мені сказали...

ЧОРНОВІЛ: Хто це дає таку хибну інформацію? Я навіть не був на першому мітингу, де виникла ідея проведення таких мітингів і не є членом ініціативного комітету.

ПРОКУРОР: Не є?

ЧОРНОВІЛ: Ні, не є. Але якщо вас цікавить моя думка, то я вважаю мітинг дуже доречним і потрібним в зв'язку з близькою партконференцією. У нас є серйозні претензії до делегатів від обласної парторганізації, які ми вже частково висловили на попередньому мітингу. Я вважаю, що мітинг проходитиме в цілком легальному руслі, такі мітинги проводяться по всьому Радянському Союзу, нічого незаконного там не буде. Я як приватна особа і як представник Української Гельсінської Спілки візьму в ньому участь, але не маю наміру нічого там організувати.

вати.

ПРОКУРОР: А я про таку організацію, офіційно зареєстровану, не чув.

ЧОРНОВІЛ: А ми зараз в стадії створення, обговорюємо статут, я — представник підготовчого комітету по створенню Української Гельсінської Спілки.

ПРОКУРОР: А документи вже починають виходити. Від такої організації.

ЧОРНОВІЛ: Ні, то від Групи. Група існує з 1976 року. Ми групу реорганізуємо...

ПРОКУРОР: Ну, в даному випадку я вас тільки повинен попередити про те, що цей мітинг проводити виконком міської Ради не дозволить.

ЧОРНОВІЛ: На якій підставі?

ПРОКУРОР: На тій підставі, що він господар міста і всіх громадських місць...

ЧОРНОВІЛ: Вибачте, є стаття Конституції...

ПРОКУРОР: Є стаття Конституції, але є ще закон про міську Раду, який покладає на міську Раду і її виконком забезпечення порядку і дисципліни в місті.

ЧОРНОВІЛ: Є якась постанова з цього приводу? Вона друкована? Вона доведена до широкого відому? А люди доведені до широкого відому про мітинг в присутності голови міськвиконкому. Голова міськвиконкому Пехота не заперечив, а навіть підтвердив на попередньому мітингу можливість проведення такого мітингу.

ПРОКУРОР: Не знаю, не підтвердив. Наскільки я знаю, такого не було...

ЧОРНОВІЛ: Ну, та я був і своїми вухами чув...

ПРОКУРОР: Рішення виконкому про дозвіл на проведення мітингу і забезпечення громадського порядку на мітинг немає.

ЧОРНОВІЛ: Громадський порядок ми забезпечимо самі. Тобто ініціативна група...

ПРОКУРОР: Значить, ви входите...

ЧОРНОВІЛ: Ні, таки не входжу. Там немає таємних членів...

ПРОКУРОР: То ви або так говоріть, або так...

ЧОРНОВІЛ: Я кажу "ми" — тобто присутні на мітингу, а не конче ініціативна група. Ми забезпечимо порядок. Якщо ви дозволите мені це зробити, я попрошу молодь, щоб вони забезпечили абсолютний порядок.

ПРОКУРОР: Я не дозволяю і не забороняю, це не вхо-

дить у мої обов'язки. Є виконком міської Ради, який є господарем. Повірте мені, якщо ми щось проводимо, ми, на території міста більше чим з одної нашої області, ми погоджуємо з виконкомом міськради. Інакше буде такий безпорядок, якого ніхто не забезпечить...

ЧОРНОВІЛ: Знаєте, мене дивує поведінка голови міськвиконкому Пехоти в такому разі. У нього перед устами мікрофон. Було оголошено про те, що буде такий мітинг, до нього звернулися з проханням озвучити його. Він там спочатку трохи заминався. А потім, наскільки пригадую, сказав, що допоможе в цій справі. І раптом тепер таке рішення. Наскільки мені відомо, у Львові немає спеціальної постанови міськради про порядок проведення вуличних демонстрацій, мітингів... [Така постанова була надрукована якраз в цей день, але прокурор чомусь її не згадував. — Ред.]

ПРОКУРОР: Ну, не врегульований сам порядок, однак звертатися і отримувати дозвіл треба.

ЧОРНОВІЛ: Але ж звернулися до голови міськради при дев'яти тисячах (хто каже п'ять, хто дев'ять тисяч) населення. Він себе зараз ставить в абсолютно безглузде становище...

ПРОКУРОР: Я не казав вам про голову виконкому, я казав про виконком...

ЧОРНОВІЛ: Ага, потім виконком відмінив згоду голови міськради?

ПРОКУРОР: Виконком — це колегіальний орган.

ЧОРНОВІЛ: Ну, там ще був присутній перший секретар міськкому партії.

ПРОКУРОР: Перший секретар хай собі буде, хай він керує партійною організацією.

ЧОРНОВІЛ: Дуже добре! "Вля влада — Радам!" Значить, і ви підтримуєте гасло...

ПРОКУРОР: А вона й належить Радам, влада...

ЧОРНОВІЛ (сміється): Так, що від мене потрібно? Я не є член ініціативної комісії, я прийду туди як рядовий...

ПРОКУРОР: Вибачте, я знаю, що у вас гості, а я вас затримую...

ЧОРНОВІЛ: Значить, я прийду як рядовий радянський громадянин. Ви мені дозволяєте прийти?

ПРОКУРОР: І вести себе так, як громадянин...

ЧОРНОВІЛ: Звичайно, звичайно... Якщо буде мітинг і мене попросять чи дозволять виступити, то я кілька слів

скажу. А не буде мітингу, то й не скажу... Але я прошу простежити, щоб там не було ексцесів. Щоб нікого там не хапали, щоб нікого не били...

ПРОКУРОР: Бити там нікого не будуть.

ЧОРНОВІЛ: Нас б'ють останнім часом. Дуже жаль, але б'ють... Мене ще не били, але ось Богдана Гориня, раніше Василя Барладяну, Лесіва...

ПРОКУРОР: Де, де? Коли били? Ну, для чого ви це?..

ЧОРНОВІЛ: Того самого члена ініціативної групи Гриніва побили, на другий день після мітингу підійшли, запитали: "Ви — Гринів?" — і зробили йому синяк під оком. Навіщо робляться такі речі?

ПРОКУРОР: Ну, може Гринів щось із кимсь мав...

ЧОРНОВІЛ: Але ж це стало системою. До речі, працівники відомих органів викликають молодь і лякають: "Якщо ви будете спілкуватися з Чорноволом і Горинем, то дивіться — може на вас і машина наїхати" і тому подібне. А вони приходять потім і мені дослівно переповідають...

ПРОКУРОР: А якщо вони вам брешуть?

ЧОРНОВІЛ (іронічно): Диви, які нечесні люди... Я їх прошу, щоб більше не брехали...

ПРОКУРОР: Чорновол живе у Львові років тридцять, і ніхто...

ЧОРНОВІЛ: Ні, Чорновіл живе у Львові разом років п'ять. А решту сидить по різних гарних місцях... Зараз я живу у Львові з 1985 року...

ПРОКУРОР: І машина не наїхала... До чого такі пусті слова говорить?

ЧОРНОВІЛ: Але ж це стало системою. Приходить один, другий, третій і переповідають такі розмови. І це не провокатори, я цих людей знаю. Може, їх бити ніхто й не буде, тільки лякають (хоч окремі випадки є). Але попередьте працівників КГБ, хай вони не ведуть з людьми таких розмов, бо вони будуть оприлюднені. Це ж компрометація органів КГБ, навіщо їм це потрібно? Мені можна бути вільним?

ПРОКУРОР: Так.

Уже відходячи, Чорновіл робить зауваження, що прокуратура й не думає українізуватися, бо виклик на бесіду йому російською мовою прислали. Прокурор відповідає, що прокуратура — всесоюзна централізована організація...

ЗІРВАНИЙ МІТИНГ 21 ЧЕРВНЯ 1988 РОКУ
БІЛЯ СТАДІОНУ "ДРУЖБА" У ЛЬВОВІ
(фрагменти магнітофонного запису)

...Маса людей (приблизно 50 тисяч) збилися на площі біля закритого терміново "на ремонт" стадіону. На схилі серед людей члени ініціативного комітету (деяких немає) і голова Ленінського райвиконкому Литюга з групою охоронців. Озвучення немає навіть портативного, що було на мітингу 16. VI. Литюга користується мегафоном, який час від часу дає Ірині Калинець. І. Макара до мегафона не допускають.

ЛИТЮГА: Давайте виберем голову зборів. (Шум).

КАЛИНЕЦЬ: Ми продовжуємо мітинг — і голова вже був обраний...

ЛИТЮГА: Голову не обирали. (Шум, крики заперечення). Хто обирав голову, прошу піднести руки. А хто не обирав, підніміть. (Сміх. Крики: "Менше! Менше! Мікрофон віддавай!"). Отже меншість обирала голову, то прошу обирати... (Шум).

ПУТЬКО: Шановна громадо! Прошу уваги! Сьогоднішнє віче-мітинг — це продовження мітингу, який відбувся 16. VI біля пам'ятника Франкові. (Голос одного з "охоронців" Литюги: "Не було там мітингу!") Інший голос: "Як же? Там був Пехота, був Волков"). Там був голова — ось вона (показує на І. Калинець).

ЛИТЮГА: Значить, я пропоную обрати голову цих зборів. (Голоси: "Вже обирали, треба обирати". Шум). Інакше у нас нічого не вийде, товариші! (Голоси протесту). Товариші, ви ж говорите про демократію! (Шум).

ПУТЬКО: Товариші, слухайте мене уважно. Є пропозиція головою зборів обрати Ірину Калинець. Хто за? (Велика кількість піднятих рук. Схвальні вигуки. Оплески. Крики "Ура!") Хто проти? (Кілька рук).

ЛИТЮГА: І така ж кількість проти. (Крики обурення: "Нема!", "Одиниці!", "Нічого не зробіте!").

ЛИТЮГА: Мені от товаришка Калинець тут пропонує помиритися, разом вести. Але моя ідеологія не дозволяє миритися з ідеологією Калинець! (Шум, свист, крики. Чути голос: "А народна ідеологія вам щось дозволяє?") Ви ідеологію товаришки Калинець чули на мітингу біля пам'ятника Івана Франка, читали в газетах. (Голоси: "Га-

зета наша не пише правди", "Брешуть ваші газети!").

Литюга відштовхує І. Калинець, яка хоче взяти мегафон. Вигуки: "Груб'яні! Груб'яні!"

КАЛИНЕЦЬ: Люди! Чи можна мені сказати слово до вас? (Голоси: "Можна! Можна! Просимо!") Люди добрі, давайте попросимо голову Ленінського райвиконкому, щоб він все-таки хоч своїм мікрофоном озвучив мітинг. Оскільки я бачу, що більшість є за це...

П'яний голос: Да нет, не більшість, голосувати надо голову...

Голос: Тут один єдиний демагог п'яний. Заберіть його. Заважає...

Жіночий голос (до провокатора п'яного): Не кричи! Що ти викрикуєш, гаде! Тихо!

ЛИТЮГА (віднімає у Калинець мегафон): Я більшості не бачу...

КАЛИНЕЦЬ: Ви мужчина? (Голос: "Хай буде джентельменом!")

ЛИТЮГА (цупить до себе мегафон): Товариші, я думаю, що на ідеологічному фронті не може бути джентельменів. (Голоси обурення, свист). На ідеологічному фронті повинне бути протиставлення, боротьба позицій повинна бути, якщо вже до цього йти, а не так ото оце, як товариш Калинець розуміє...

КАЛИНЕЦЬ: Я згодна, нехай буде протиставлення, але ж з одним мікрофоном: один раз — ваш, другий — мій...

Пауза, під час якої чути голоси присутніх: "А де трибуна, мікрофон?", "Де делегати?", "Делегатів давайте сюди!", "Вони обіцяли прийти сюди!", "Мали озвучити все!", "Обіцяли озвучити!", "Обіцяли озвучити!" Голоси переростають в загальний крик обурення.

ЛИТЮГА (мабуть, трохи налякавшись): Товариші! Хто бажає слова? (Дає мегафон найближчій жінці, що простягнула руку).

ЖІНКА: Я проста людина, така, як ви всі. Я роз'їзний фотограф і мати-одиночка. Я стою на черзі на квартиру. 8 років тому я була дев'ята на черзі в Ленінському райвиконкомі, а зараз стала 55-та. (Гул обурення). Я розмовляла з Литюгою, казала, що подам на нього в суд. А він мені каже: "То подавайте!"...

Голос в натовпі: "Хлопці, дивіться за цим типом, він може вчинити провокацію..."

ЖІНКА, продовжуючи виступ, пропонує організувати

ти громадські групи для контролю за органами влади, вуличні ради. Говорить досить незв'язно. На закінчення каже:

— Я за те, щоб посади займали такі люди, які не відповідали б так, як товариш Литюга відповів мені на прийомі.

ЛИТЮГА намагається пояснити ситуацію з чергою на квартири, каже, що вуличні комітети, які пропонує жінка, давно існують.

Голоси: "На папері існують!", "Не про це треба говорити тут!"

ЛИТЮГА: Я прошу, товариші, тут є інвалід війни Борис Крутиков, прошу дати йому слово (пропонує виступити явно підготовленій завчасно особі, що ще тільки пробивається з натовпу).

Голоси: "Ні, ні, я хочу", "Я перший, моя черга". (Незадоволений шум).

ЛИТЮГА: Я думаю, що до інваліда війни треба мати повагу. (Шум).

Б. КРУТИКОВ, доцент Львівського політехнічного інституту:

— Мені жінка, яка стоїть біля мене, задала питання: "На чиему я боці?" Я на боці правди і партії. (Голос: "Правильно"). Я хотів би сказати, що на всіх трьох мітингах, які були у нас, оце сьогодні третій, ніхто не виступив і не сказав про те, що завтра сповнюється 47 років з того часу, коли на нашу країну напали гітлерівці. Коли країну нашу топили в морі крові, топили рідну нашу українську землю. (Голос: "Сталін тоже!", легкий шум). А ви що, не пам'ятаєте того? А я пам'ятаю, як її топили загарбники... (Голоси: "І Сталін топив!", "Хто тільки ту війну організував!") Підождіть, не перебивайте, я вас не перебивав...

Голоси: "Говори про сьогоднішній день!", "Що він в історію кидається?", "Ми не для цього зібралися. Тут треба правду говорити! Де делегати?"

ЛИТЮГА: Товариші, я вважаю, що це неповага до інваліда війни, який з першого дня війни до останнього пройшов і завоював для вас ту свободу (Голос: "Яку свободу?"), а ви його не поважаєте. (Шум. Голоси: "Мої батьки воювали теж", "І наші воювали!", "А де делегати?", "Хай делегати виступлять!", "Делегатам слово!")

ЛИТЮГА: Дадуть і делегатам... [Насправді делегати на

стадіон не з'явилися — РЕД.]

КРУТІКОВ: Ви почекайте, що я скажу. Я перед вами стою на одній нозі, я хотів би, щоб ви мене послухали. Так от, коли була війна, то народ України пішов у партизанські загони, а деякі пішли у бандерівські банди. Одні боролися за те, щоб Україна була вільною, була радянською, а другі боролися проти цього і були на боці німців. (Загальне обурення. Вигук: "Давайте делегатів!"). А після війни багато... (Голос: "Вже сорок років!") А що сорок років? Без історії не може бути історії. (Шум. Вигуки: "Давай про актуальне!", "Історії не рухайте!", "Згадайте про ті репресії!"). А я вам скажу таке: про 37 рік прочитайте вчорашню газету "Правда". (Вигуки: "Ми читаємо всі пресу", "Давайте про наше конкретне", "Нехай скаже про Афганістан!", "Дайте йому слово сказати", "Досить!". Потім тривале скандування: "Де-ле-га-тів!").

КРУТІКОВ (до когось): Хоч би трохи совість мала, дочко, мала б совість (Голоси: "Має! Має!), ти моя внучка, мала б совість. Так от я 32 роки працюю в політехнічному інституті викладачем, виховую молодь, даю їм знання. А що їм дасть сьогоднішній мітинг? Ось ви кричите про демократію, а те, що ми тут зібралися — то не демократія? ("А ви ж мітинг заборонили!", "Де ж та демократія?", "Де делегати?", "Скажіть нам правду!").

КРУТІКОВ: Ніхто вам не забороняв... подивіться, що робиться... (Шум, вигуки обурення).

ВОЛОЩАК Юрій: Громадо! Не гукайте, не перебивайте промовця, це шановний чоловік. Послухайте його, уклінно прошу від нас всіх. Інакше все буде несерйозно...

КРУТІКОВ: Ми працюємо і даємо освіту вашим дітям, чому ж ви так проти мене настроєні? Радянська держава робить все для того, щоб у нас було краще життя і демократія. (Голос: "Робить — та не зробіть!"). А зараз береться до боротьби з бюрократизмом. Вживаються заходи по оновленню нашого життя. І за ці заходи треба боротися працею, а не балачками. Не треба шукати наївних, яким тут задурманювати голову. Он та привела дитину (показує на когось). А що вона научить дитину?

На ці слова вибух загального обурення. Шум, вигуки: "Я то навчу, а що ви навчили?", "Дітей не рухай!", "Що ви нас навчили! Красти? Брехати?" Всі починають скандувати: "БЮ-РО-КРА-ТИ!", "БЮ-РО-КРА-ТИ!"

ЛИТЮГА: Я прошу не перебивати виступаючого! (Лю-

ди продовжують скандувати: "Бю-ро-кра-ти! Бю-ро-кра-ти!").

ЛИТЮГА: Я прошу не перебивати виступаючого! (Люди продовжують скандувати: "Бю-ро-кра-ти!"). Так от кричати ви умієте, а я хотів би, щоб ви уміли думати. (Вибух обурення, свист).

ПУТЬКО (якось запопав мегафон): Товариш Литюга, забезпечте озвучення мітингу!

ЛИТЮГА: Товариші, якщо ви будете свистіти, кричати, то ви ж нічого не скажете...

ПУТЬКО: Литюга!!! Не озвучений мітинг! Озвучте, будь ласка!!

ЛИТЮГА: Пробачте, я вас не знаю.

ПУТЬКО: Путько я, Ярослав Іванович. Озвучте мітинг!!

ЛИТЮГА: Товариш Путько Ярослав Іванович! Я — товариш Литюга, а не просто Литюга, і прошу на мене не кричати. (Шум, свист, вигук: "Негідники!"). Прошу не кричати, так ви ні до чого не домовитесь. Ви не вмієте себе поводити нормально.

КАЛИНЕЦЬ: Товариші, наша ініціативна група залишає мітинг, ми розходимося!

МАКАР (без мікрофона): Ні-ні-ні! Не розходимося! (Голоси: "Не розходимося!").

ЛИТЮГА: Я рахую, що ініціативна група правильно поступає! Прошу всіх розходитися! Розходьтесь! Прошу всіх розходитися!

МАКАР: Шановна громадо! Я був ініціатором цього мітингу. Я вам кажу: Мітинг продовжується. (Схвальний шум. Голоси: "Правильно! То провокатори!")

ЛИТЮГА (одночасно з Макаром, щоб перекричати його): Ініціативна група правильно себе поводить. Вона правильно розпускає!

Суцільний гамір, нерозбериха, в якій чути тільки окремі вигуки, серед них Литюга: "Прохання розійтися!"; МАКАР: "Ми не дамо зірвати мітинг!"; КАЛИНЕЦЬ: "Я неозвучений мітинг вести не буду!"; МАКАР: "Не мішайте нам, прошу!". Ніхто й не думає розходитися.

Запис на якийсь час обривається, бо хтось, чи не Литюга, запропонував ведучим перейти вниз, на "краще" місце. Насправді, на гірше, бо звідти ведучих і не видно, і гірше чути. Литюга з допомогою охоронців, з ним дехто з ініціативного комітету пробивається вниз, люди за ними. Тиснява, крики, комусь погано... Далі фрагмент за-

пису на новому місці.

КАЛИНЕЦЬ: Я дуже прошу вас дотримуватися спокою, тому що це провокація спеціальна. Мене сьогодні попередили, що я буду відповідати, і вся ініціативна група, якщо щось станеться. Я прошу вас. Я не боюся. (Шум). Я не боюся тюрми, я не боюся нічого. Люди, я з вами! Але я вас прошу... (Якийсь шум. Голоси: "Ви що, хлопці?", "Не піддаватися на провокації!")... поведіть себе... (Голос: "А ми як поведимо?"). Люди, я благаю вас, люди, ми не навчилися ще демократії, розумієте? Ми усі, як паралізований чоловік, що почув, що він живий і що почув, що може ходити, а виявилось, що він ще падає. Я вас прошу: давайте напишемо в облвиконком кожен заявку на 7 липня на новий мітинг і хай він продовжується тут. (Голоси: "А конференція вже пройде!", "Нерозумно!"). Тоді давайте запитаймо голову райвиконкому, коли він нам зможе представити зал. (Голос: "Який зал? На площу!". Шум зростає).

ЛИТЮГА: Товариші, сьогодні у наших газетах опубліковані правила, як робиться заявка і хто має право давати дозвіл на проведення мітингу. (Загальне обурення, вигуки. Жіночий голос: "Я думаю, кожний має право"). Значить, ті люди, що свистять, ті не читали наших газет. Опубліковано у "Вільній Україні" і "Львовской правде", прошу прочитати. (Люди скандують "Бю-ро-кра-ти! Бю-ро-кра-ти!" Вигуки заповнюють усю площу). Я думаю, що товариш Калинець правильно вас призвала, що треба, щоб ініціативна група вийшла із заявкою до відповідної Ради, на території якої хочуть проводити мітинг, щоб викласти свою позицію — які питання будуть розглядатися на мітингу. (Гул, обурені вигуки, скандування "Бю-ро-кра-ти!") І я прошу підтримати товариш Калинець у цьому. ("Бю-ро-кра-ти! Бю-ро-кра-ти!", "Не годиться!", "Де такі правила? Нема таких правил! Самі встановили!").

КАЛИНЕЦЬ: Громадяни, люди добрі! Ми зібралися тут різні, українці, росіяни, євреї, партійні, безпартійні, віруючі і невіруючі. Я бачу вашу єдність. Всі ми на цій землі, яка потребує нашої допомоги. І я не знаю, чому міськрада зробила, щоб мітинг вийшов такий неорганізований. Тоді хай товариш Литюга веде збори по нашій програмі... ("Що за програма?", "Яка там програма?", "Всім слово!").

ЛИТЮГА: Товариші, я згідний вести збори, але не по

програмі товариш Калинець, а по вашій програмі. (Шум. Голос: "На стадіон давайте!").

КАЛИНЕЦЬ: Люди, товариш Литюга відмовляється вести збори по нашій програмі... Я скажу, для чого ми всі тут зібралися. У журналі "Огонёк" писалося, що люди самі, з низів, повинні створити демократичний фронт підтримки перебудови. Саме з ідеєю такого фронту ми й прийшли сюди. Коротенько скажу, що це таке (Литюга тягне до себе мегафон). Ні-ні, почекайте, я скажу, а люди вирішать, чи будуть збори, чи ні... (Шум. Голос: "Не перебивайте"). Цей демократичний фронт повинен створитися з низів, з найбільш відданих людей... Первинні організації, які можуть висувати своїх дупутатів, розумієте, це буде ваш контроль. Тут у мене в руках список найбільш почесних громадян міста, до яких ми хочемо звернутися і які б стали нашим оргкомітетом. (Частина аплодує, хтось обурюється, реакція неодностайна. Голоси: "Читати!, "Зачитати їх!").

ЛИТЮГА: Перш, ніж читати, вирішимо, чи будемо проводити збори. (Загальний вигук: "Будемо!"). Хто за те, щоб проводити, підніміть руки. (Всі гоголюють "за". Чути крики: "На стадіон!"). Я рахую, що отам, де ми раніше стояли з вами, там якраз добре місце для того, щоб проводити збори. (Починається шум. Крик: "Демагоги!". Скандують: "Бю-ро-кра-ти!", потім: "Ста-ді-оні!"). Товариші, ви кричите "стадіон", але ж стадіон знаходиться на ремонті. Справа в тому, що 24 числа буде футбольний матч на стадіоні і тому проводиться ремонт. (Голоси обурення: "Як футбол був, то не було ремонту!", "Неповага до людей!").

Голоси: "Та що тільки його слухати? Хай інші скажуть! Калинець он...", "Іди, скажи що-небудь. Дай я потримаю Горбачова, а ти скажи", "Віддай мегафон! Хай он він скаже!"

РОБІТНИК: Я працівник ізоляторного заводу, працюю з 1970 року. Ремонтірував аварію Чорнобильської АЕС. Прийшли мені на ізоляторний завод грамоти, поздоровлення звідти. А на заводі ні директор, ні парторг мені навіть "дякую" не сказали. То я їм зараз за це дякую. Такі, як вони, зараз також за перестройку... Я пропоную Іру Калинець головою виконкому..."

КАЛИНЕЦЬ: Шановне товариство! Я прошу розступитися і зробити нам дорогу достойно на нове місце. Будьте ласкаві!

Починається сильна штовханина. Шум. Люди незадоволені. Голоси: "Що вона все водить людей", "Осторожно, на дітей!", "Не тисніть! Задусите!", "Куди вони знов ідуть?", "Де перше стояли", "Краще було там і стояти, я ж казала", "Іра, не колоти людей!", "Не напірайте, людей подушуйте!" і т.д.

КАЛИНЕЦЬ заявляє, що в такій ситуації вона не може відповідати за наслідки, що як голова райвиконкому призвів до цього, то хай він і відповідає.

ЛИТЮГА: Товариші, ініціативна група зняла з себе відповідальність за мітинг! (Крики, скандування: "Бю-ро-кра-ти!").

З допомогою охоронців Литюги він і Калинець проштовхуються на попереднє місце. Члени ініціативного комітету і ті, хто готувався виступити на підтримку демократичного фронту сприяння перебудові, під час цих переміщень розсіялися в натовпі.

На новому місці Литюга дяє мегафон якійсь жінці з наперед заготовленим виступом. Вона обурюється поведінкою присутніх, хвалить директора об'єднання "Електрон", де працює, що його обрано делегатом партконференції, а він пройшов шлях від простого робітника. (Репліка: "Він же бюрократ, ми його добре знаємо!", жінку не слухають).

ЛИТЮГА: Товариші, ваша ініціативна група склала з себе повноваження, я веду збори. (Сильний шум. Крики: "Ні!", "Бюрократі!". Якийсь чоловік хоче виступити, Литюга не дає йому мегафона. Вибух обурення серед народу. Крики: "Віддай мегафон!". Скандують: "Мікрофоні!").

ЧОЛОВІК: Я в тому мікрофоні мало що розумію, але я вам скажу істинно народну правду. Берегти треба єдність. Вони те й роблять, щоб зробити між нами сварку. Місцевим керівникам вигідно це. Чому ви того не розумієте? (Голосне схвалення. Вигуки: "Правильно!, бюкратам вигідно!". Оплески). Куди лише наші люди не звертаються за правдою — і в міську Раду... (До Литюги, який вириває в нього мегафон): Та дайте мені слово сказати, не кричіть над вухом, не мішайте! Я радянської влади не обіжаю, я за Конституцію нашу і за Горбачова, но я не переварюю тих трутнів, котрі сидять на нашій шиї. (Вибух схвалення. Оплески. Вигуки: "Правильно!", "За Горбачова!"). Я говорю за ті застійні роки, що мала радянська влада, розумієте... Якби прийшов Горбачов ра-

ніше до власті, може того й не було б, що зараз твориться. Людей грабили, нищили, а тепер хочуть від того народу, щоб він все підняв. Народ підніме, коли получит своє право. А право яке? На працю, на свободу слова, свою культуру, на релігію нашу, на всі права. (Голосні овації. Вигуки: "Правильно!". Литюга вириває мегафон. Крики: "Мегафон віддай йому!". Рев обурення: "Хуліган!", "Литюга, віддай!", "Негідник!". Тривале скандування: "Мі-кро-фон!").

ЛИТЮГА: Ви почали кричати, а ми ще до того з товаришкою Калинець домовилися, що я їй дам мікрофон. Але ви перебили її. (Вибух обурення. Голос: "То ж не твій мікрофон. Віддай його людям, які хочуть говорити! То ж не твій!", "Оце така народна власть!").

КАЛИНЕЦЬ: Я до вас маю одне дуже велике прохання. Якщо справді ви хочете проводити збори, то давайте будемо їх проводити так, як належиться проводити вихованим людям. (Шум задоволення. Голоси: "Ого!", "Правильно!", "Ви віддайте мікрофон тому чоловікові!"). Я Ірина Калинець, якраз просили люди, щоб мені дали слово. (Голоси: "Як просили?", "А той чоловік?"). Отже, громадяни, давайте зараз подумаємо про те, як ми будемо робити ці збори. Очевидно, ми не зробимо просто мітинг, бо ми дуже добре знаємо, скільки в нас болячок. А їх стільки, що товариш Литюга не зміг би за них відповісти, якби відповідав цілий тиждень безперервно. Всі ми опинилися перед фактом рутини. У всіх у нас наболіло на душі — і нам треба думати про те, що робити нам, людям, розумієте, що нам робити для того, щоб такого не було. Як зробити, щоб і товариш Литюга і інші були під нашим народним контролем. (Оплески: "Правильно!"). Отже ми прийшли сюди зі своїм лозунгом, рідним лозунгом, загальнонародним лозунгом — за перебудову! Прийшли зі своїм бодем. Товариш Литюга не прийшов зі своїм бодем, бо він не хотів починати цих зборів. (Литюга хоче відібрати мікрофон. Вибух обурення. Крики: "Геть руки!", "Народний мікрофон, а не твій!"). Отже так. Давайте станемо трохи вільніше, ми занадто тут збилися. (Голос: "Литюгу забрати звідси") і вирішимо таке питання: якщо ми ведемо збори, то, очевидно, треба дійсно вибрати голову зборів, який буде вести їх за своєю програмою. (Голоси: "Уже обирали голову", "Ну скільки можна?". Скандування: "Ка-ли-нець!").

ЛИТЮГА: Товариші! Я думаю, що ні я, ні один керівник Львівської області, ні в селах, ніхто з районних рад, міських, сільських, обласних не відходить від контролю народного. (Обурення. Вигук: "Ви ось тут на наших очах відходите!", "Ви себе протипоставили з своїм мікрофоном тут, перед народом!", "Ну, демагог, ну, демагог!", сміх). І тому товариш Калинець правильно сказала, що Ради підконтрольні народу. Це вона каже з Конституції. Але деякі питання, які отут сьогодні ось зараз деякі крикуни кричать, я думаю, що вони себе неправильно поведуть. (Шум. "Ти себе неправильно поводиш"). Товариш Калинець пропонує провести збори по програмі отут присутніх. Правильно я кажу чи неправильно? (Поодинокі голоси: "Правильно!"). Правильно! Оце я розумію. (Шквал вигуків: "Ні! Ні!" Скандують: "Ка-ли-нець!"). Товариші! Я вам ще з самого початку казав, що збори, які організувала ініціативна група, неправомочні. (Вибух обурення. Тривале скандування "Бю-ро-кра-ти!". Вигук: "Дайте мікрофон Калинець!"). Мені, товариші, соромно за вас отак. (Обурення, що переходить у скандування "Горбачов! Гор-ба-чов!"). Хто хоче слова? (Багато голосів: "Я! Я хочу!").

НЕВІДОМИЙ: Мене цікавить: наші делегати, які пойдуть звідсіль зі Львова, за кого вони голосувати будуть: за Лігачова чи за Горбачова? (Голос: "За крісло своє!"). Оце основне питання. Ми тут зібралися з усієї Львівської області, всі за Горбачова. Якщо вони будуть голосувати за Лігачова, то то будуть самозванці! (Маса скандує: "Гор-ба-чов! Гор-ба-чов!").

ЛИТЮГА: Товариші! Наші делегати будуть голосувати за вас. (Шум. Голос знову: "За своє крісло!", "Ми їх не обирали!"), за вашу програму. (Шум. Голоси: "А де вони є?", "Ми їх не знаємо!", "Ми їх зараз оберемо!"). Я слово надаю слідуєчому товаришу.

ТРЕТЯК І. Ю., секретар парткому фізико-механічного інституту АН:

— Шановні товариші! Я не міськком партії, як тут зараз сусіди мої висловлюються. Я секретар парткому фізико-механічного інституту Третяк Іван Юрійович. Я не сумніваюся, що всі, хто тут зібрався, очевидно, працюють десь на роботі. І всі ми своєю працею, своєю активною участю хочемо стати поборниками перебудови. Правда, немає сумніву в тому? (Голоси: "Немає!", "Є! Є!"). Я про-

поную підтримати ту пропозицію, котру висунула тов. Калинець, що варто зустрітися з делегатами нашої конференції. Але товариші, напевне, немає тут умов і не було таких умов біля пам'ятника Івана Франка. І я вважаю: правильно зробили делегати, що вони сьогодні не прийшли. (Шум, вигуки: "На стадіон хай би прийшли!", "А хто зробив такі умови?"). Я вважаю, оскільки ми представляємо тут трудові колективи, ми повинні на зборах трудових колективів вибрати делегатів на цю зустріч. (Шум, обурення). Сьогодні ініціативною групою об'явили себе такі товариші, яких, я вважаю, у нас в колективі не обрали б делегатом. Серед них ось стоїть з піднятим портретом Горбачова Іван Степанович Деркач. (Деркач: "Пропустіть мене, це я". Голос: "Пропустіть, пропустіть, нехай в очі говорить!"). Вчора в нашому інституті відбулися збори по вибору делегата на установчі збори Товариства рідної мови. Товариша Деркача ніхто туди не обирав, ні в які ініціативні групи, бо люди, які працюють разом з ним, його не знають. І ось такі товариші, які на роботі себе показати не можуть, хочуть себе показати отут, як поборники перебудови. (Шум. Крики "Ганьба Третяку!", Скандують: "Гань-ба! Гань-ба!", потім "Деркач! Деркач!", вигуки: "Хай він відповість!", "Слово Деркачу!").

КАЛИНЕЦЬ: Громадяни! Я вас прошу вислухати одну пропозицію. (Шум, голоси: "Дайте Деркачу слово!"). Послухайте! Ми сьогодні не проведемо зборів, а лише мітинг в підтримку Горбачова і висловимо недовіру нашим бюрократам. (Оплески). І на цей спільний недовірі ми мусимо цей мітинг закінчити... (Шум, незгода. Голоси: "Дайте сказати людині, яку так паплюжили! Мікрофон Деркачу!!! Мікрофон!").

ДЕРКАЧ (тагнеться до мікрофона. Литюга хоче його відібрати, тягне на себе): Прошу вислухати мене уважно. З вами говорить Деркач Ігор Степанович, інженер фізико-механічного інституту, представник ініціативної групи по проведенню мітингу зустрічі громадськості Львова з делегатами обласної парторганізації на ХІХ партконференцію. Людина, що тільки що тут виступала — це парторг нашого інституту. Вчора відбулися збори, на яких трудовий колектив не вибрав мене своїм делегатом на установчі збори Товариства рідної мови. (Литюга намагається вирвати мегафон. Крики обурення. Деркач відтягує мікрофон до себе). Хотіли мене вигнати

з інституту за те, що я разом з оцими товаришами був ініціатором проведення цього мітингу (крики обурення). Хотіли зі мною так розправитися. І ось я запросив на ці збори представника ініціативної групи Макара Івана Івановича — і весь трудовий колектив виступив на мою підтримку і засудив адміністрацію інституту, яка хотіла зі мною так поступити. (Оплески, захоплені вигуки). А на установчі збори Товариства я мав запрошення, яке мені було надіслано особисто додому. Так що все те, що цей товариш говорив, є ганебна неправда. Він переслідує мене за переконання, як парторг інституту розгортає кампанію, щоб якось вигнати мене з інституту. (Сильний шум, крики, свист, всі скандують "Бю-ро-крат! Бю-ро-крат!", "Не дамо!").

КАЛИНЕЦЬ: Громадяни! Я вас прошу... Люди, послухайте мене, ваші пристрасті розгорілися. (Голос: "Сама влада їх розпалює!"). Люди, ми всі дуже неспокійні!... Оголошую мітинг закритим! (Голоси протесту, свист). Якщо ви маєте бодай крихітку поваги до мене, до себе... Я вас прошу... Мітинг закрито! Я йду звідси... Я прошу вас, я на коліна перед вами стану! (Голос: "Вони не дають його провести!").

ЛИТЮГА: Товариші! Мітинг закрито! (Гнів, свист. Скандування: "Бю-ро-кра-ти! Бю-ро-кра-ти!").

МАКАР: Ні! Ні! Не закрито!

* * *

Мітинг розбився на окремі мікромітинги в різних місцях площі перед стадіоном. Частина людей — декілька тисяч — рушила походом через місто до пам'ятника Леніну.

На одному мікромітингу в дискусію вв'язався зав. відділом пропаганди газети "Львовская правда" Алім Лисюк, автор одіозних статей проти "Українського Вісника" та про львівські мітинги.

ЛИСЮК: А хто вам забороняв виражати недовір'я на виборах?

ГОЛОС: Ніяких виборів взагалі не було. Самі себе вибирають!

ГОЛОС: Свої поліклініки собі повідкривали, свої магазини! А ми на них робимо! Он вона, диви, поруч їхня поліклініка!

ГОЛОС: Партія має стати слугою народу, а не диктатором народу, як вона є зараз, як Сталін зробив...

ЛИСЮК: Я перехожу на російську мову. Я автор матеріала, що був сьогодні в "Львовской правде" і за кожен рядок відповідаю...

ГОЛОС: То фальшивка, дійсна фальшивка!

ГОЛОС: Чому ж ви перевернули все з ніг на голову? Чому не написали про те, що дійсно говорилося на мітингу? Наприклад, чому Єльченко оказався делегатом від Львівської парторганізації?

ГОЛОС: Чому ви згустили краски на національному питанні?

ЛИСЮК: Єльченка, відповідаю вам, вибрали комуністи.

ГОЛОС: Якої парторганізації?

ЛИСЮК: Львовской партійної організації.

ГОЛОС: Якої саме? Як він може представляти нашу парторганізацію?

ЛИСЮК: Можна ставити під сумнів кандидатуру Єльченко. Я недавно на прес-конференції Єльченко задавав дуже гострі питання, на багато він не відповів або утік від відповіді. Але це наше внутріпартійне питання, а не так громадсько-визначити, гідний він, чи ні. Те, що виступав проти нього на мітингу проти Єльченко, два пункти називали проти нього: він за час, коли був секретарем Київського горкома партії, русифіцивав Київ і що привів Київ як нашу столицю республіканську в упадок. А треба було привести хоча б одному з ораторів кількість шкіл, кількість театрів українських...

ГОЛОС: А чому ж ви, знаючи ці факти, не набралися сміливості в своїй газеті?..

ГОРИНЬ Богдан: Товаришу Лисюк, ми з вами знайомі...

ЛИСЮК: О-о, товарищи, ми розмовляємо з представителем "Голосу Америки" або "Свободної Європи"!

ГОРИНЬ: Так от я даю вам відповідь. Тов. Єльченко був одним із тих, що знімали з друку вірші Симоненка, коли поет був перед смертю. Ті вірші, які недавно надрукувала "Літературна Україна". Єльченко завжди налягав до ретроградів, до тих, хто гальмував прогрес. А товариш Лисюк його тут підтримує... (Голоси: "Ганьба!"). Товариш Лисюк сьогодні представлений у "Львовской правде" статтею, яка не має жодного пункту, щоб нас переконував! (Голоси: "Геть його!").

ЛИСЮК: Ви ж нічого не чули, а мене вже геть. Я смі-

юсь над вами!

ГОЛОС: Над ким ти смієшся?

ГОРИНЬ: Замість того, щоб об'єктивно у вигляді репортажу освітити те, що відбувалося біля пам'ятника Іванові Франкові, товариш Лисюк дав брехливу інформацію! (Голоси: "Геть його!", "Не тільки звідси, а й з редакції!", "Ніякого встиду не мають!", "Брехачі!", "На мило його!").

Зробивши коридор у людській масі, Лисюка підштовхують геть, дехто плює. Голоси: "Отак от! Гонить чорта!", "Он прогнали диявола, роги б вчепити йому!", "Понюхайте! та ж він випивший!" (Загальний сміх).

Хтось (до Гориня): Я перепрошую, це ви видаєте "Український Вісник"? Ви Чорновіл?

ГОРИНЬ: Ні, я один з редакторів. Я Горинь, працюю в картинній галереї.

— Ми вас шануємо і поважаємо. А де можна придбати ваш журнал? (Люди скандують: "Горини!").

ГОРИНЬ: Шановні товариші! Раз слово дано громадою, скажу кілька слів. Ви переконалися, що офіційна преса захищає тільки одних, це ж орган обкому партії. ("Правильно!"). Для того, щоб об'єктивно висвітлювати наше життя, щоб була об'єктивна інформація, ми повинні мати незалежну пресу. ("Правильно!").

(На цьому запис обривається)

* * *

ІЗ ЗАПИСУ МІКРОМІТИНГУ ДЕМОНСТРАНТІВ БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ЛЕНІНУ

Пам'ятник оточений міліцією. Демонстранти, що прийшли з плакатами і портретами Горбачова від стадіону "Дружба", зупиняються на бульварі перед пам'ятником. Йде розмова з міліційним чином:

— Ми в Центральний Комітет, Генеральному секретареві заявили про цю сваволю. Відкрийте стадіон "Дружба"! Ви закрили стадіон, це ви порушники закону!

— Конституція для нас, а права для вас!

МІЛІЦІОНЕР: Міліція буде стояти на сторожі радянського закону!

— А може до Франка?

— Вони й там збудують кордон. Проведемо тут!

(Всі скандують: "Пе-ре-строй-ка!", "По-греб-ня-ка!", "Гань-ба!").

ВОЛОЩАК Юрко: Моя бабуся Волощак Ізидора Сидорівна. Вона написала до народного віча лист. Коли я хотів його зачитати, якийсь провокатор вирвав його мені з рук і порвав. Я зберіг частки від нього. Послухайте!

"До партійних та радянських органів, до громадян Львова, до народного віча, до оргкомітету Фронту перебудови у Львові Волощак Ізидори Сидорівни, з 1950 року члена КПРС — ЗВЕРНЕННЯ.

"Шановна львівська громадо! Вітаю вас — учнів, студентів, робітників, інтелігенцію, усіх чесних людей, вас, дорогі львів'яни, котрі прийшли на перше за моєї пам'яті народне віче. Вітаю вас від драгоманівської молоді! (Оплески).

"Я, Ізидора Сидорівна Волощак, персональний пенсіонер, член КПРС з 1950 року, учасниця революційних маніфестацій та антифашистського конгресу у Львові в 1936 році, депутат народних зборів Західної України 1939 року, учителька, письменниця, вже давно й прабаба, мала те велике щастя, що поруч з чоловіком, поетом Андрієм Волощакком, усе життя працювала серед рідного народу і для його щастя. Я маю те велике щастя, що походжу з минулого століття і майже дожила до наступного. І весь цей час мала зв'язок з тими, що стремілися вперед. Я є однією з засновників драгоманівських гуртків, що несли прапор свободи між учнівської і робітничої молоді. Ми пережили тяжкі часи, та все-таки я маю щастя дожити до нинішнього дня, коли настають нові часи. Люди переконалися, що не можна жити лише для споживання, для задоволення лише матеріальних потреб, а й для того, щоб створити навколо себе світ і красу, щоб дарувати квіти добра іншим. Але насамперед їх треба відібрати від нечистих на руку людей, від бюрократів. (Оплески).

"Народне віче (на жаль, нам не вдалося його провести — Волощак) це є рада, рада трудящих. Хочу вірити у ваше народне віче, як представниця Народних Зборів. І сподіваюся, що кожна чесна прогресивна людина підтримає ваші починання — створення Демократичного Фронту підтримки перебудови (Оплески. "Ура-а"), який єдиний може вирішити і питання національних відносин, і порятунку світу від екологічної катастрофи, і вирішити

економічні питання. Він єдиний сприятиме очищенню рядів партії від кар'єристів і пристосуванців. (Оплески, "Ура-а"). Пам'ятайте, що доля нашої країни, ваше майбутнє залежить від кожного зокрема". Далі підпис Ізидори Сидорівни Волощак, яка є моєю бабусею.

Хочу додати від себе, що якщо все-таки затримали ініціативну групу на стадіоні "Дружба", то віче наше — перед чесними очима совісті нашої епохи Володимира Ілліча Леніна — продовжується. Як буде реагувати на це забюрократизована львівська влада, ми ще не знаємо. Але ми знаємо одне: що львівська преса показалася народові своїм не найкращим лицем. (Оплески. Вигуки "Ганьба!", "Ганьба!").

ГОЛОСИ: Просимо озвучити мітинг, а також надати слово керівникам міста і оргкомітету. Для проведення дальшого віча.

— Пропустити до Леніна!

Ви не смієте (всі скандують "Гор-ба-чов!", "По-гребня-ка!").

Якийсь тип (як виявилось, присланий для гамування секретар парткому Львівського автобусного заводу) зачинає дискусію із Волощакком. Каже щось про "продажність", "агентів" і т. п.

ВОЛОЩАК: Моя баба і мій дід всю свою силу і життя поклали на захист ідеалів комунізму в західних областях України. І не нажили нічого! Я не знаю, які матеріальні блага має цей чоловік, але можу твердо сказати, що у мене на книжці нема ні карбованця! Хоча я не пияк, не нероба. Я просто чесний продукт нашої соціалістичної системи, який не змирився! (Оплески). Не було у нас дотепер такого керівництва, яке б вийшло до людей і сказало: хто хоче з вас прийти і заперечити мені? Ми з дитинства вчилися в радянських садочках і школах, саме в радянських. Я в дитинстві бився з хлопцем, який сказав про Леніна щось погане, хоч він був сильнішим (правда, більшість молоді ні в що не вірила). Звідки ж серед нас, навчених в радянських школах, взятися націоналізмові? Це ж смішно, люди, та ще й буржуазному. (Сміх). Прошу представитися, ви ж хотіли мені заперечити. Вийдіть перед людьми, це ж наш народ, чого ви його боїтеся? (Всі скандують: "Бо-я-гузі!")

— Я працюю секретарем парткому Львівського автобусного заводу, моє прізвище Аляник (?).

— Не чути! Хай попросить у міліції мікрофон!

— Понімаєте, я був на стадіоні... Я просто хотів до вас звернутися, що і сьогодні, і біля пам'ятника Франка ви неправильно... (Далі шум. Голоси: "Ми не хочемо вас слухати!", "Чого ви не даєте людині висловитися?", "Вони нам не дали!").

КАЛИНЕЦЬ Ігор: Громадо, я не буду виголошувати промов, я думаю, що наш похід і наша демонстрація, і те, що нас не допустили до пам'ятника Леніна — це найкраща агітація. Кращої не може бути! (Оплески). Громадо, наша мета досягнута! Прошу закінчити сьогодні демонстрацію і спокійно розійтися. Це буде найкраще. Прошу більше не маніфестувати. (Голоси: "А як з делегатами буде? Народ же хоче!"). Ваша правда, але ми добилися найкращого результату. Ми їх зрозуміли — з нас досить. Це найкраща агітація. Я думаю, що найкраще зараз розійтися спокійно. Я прошу: це буде найкраще сьогодні. Люди, кращої комбінації вже сьогодні не буде. Хіба, може, почнуть в воронки садити. (Голоси: "Ми нічого протиурядового не робимо!", "На нас чіпляють ярлики!"). Ми зберемо підписи. Прошу послухати ще таку пропозицію. Звичайно, ми розійдемося, але запам'ятайте, що все в руках кожного з нас. Пишімо, доки можна писати в наші львівські, у вищі органи, в центральні органи, щоб нам дали можливість друкувати. Якщо в нас тут є всюди залежна преса, то щоб видати офіційно "Євшан-зілля", представником якого я є — це історико-літературний журнал, який виступає тільки в руслі перебудови. Щоб видали "Кафедру" (Якийсь шум, сварка. Голос: "Дайте дорогу!"). Шановна громадо, скажу від всіх людей, котрі все-таки ще вірять і будемо вірити в перебудову... Ще не всі люди усвідомили значення її...

Зміст

- 3 Від редколегії
- 4 *Вячеслав Чорновіл*: Десять днів, що сколихнули Львів...
- 12 Мітинг біля пам'ятника І. Франкові 13.VI.88 р. (Скорочений запис).
- 22 Мітинг біля пам'ятника І. Франкові у Львові 16.VI.88 р. (Скорочений запис).
- 42 Телеграма на XIX партійну конференцію від громадськості м. Львова.
- 43 Телеграма М. С. Горбачову від Івана Макара та Ірини Калинець.
- 44 Лист до редакції газет "Вільна Україна", "Львовская правда" і "Ленінська молодь" від читачів.
- 45 *І. Макар*: В редакцію газети "Ленінська молодь".
- 48 *Ігор Деркач*: До редакції газети "Львовская правда".
- 51 *Василь Мізерний*: В редакцію "Львовской правды". Спростування.
- 53 *Микола Муратов*: Про "Тимчасові правила проведення зборів та інших масових заходів, які організуються в містах та інших населених пунктах Львівської області".
- 56 Прокуратура попереджає...
- 60 Зірваний мітинг 21 червня 1988 року біля стадіону "Дружба" у Львові. (Фрагменти магнітофонного запису).
- 73 Із запису мікромітингу демонстрантів біля пам'ятника Леніну.